

Reiki and Energy Healing in Jewish Law

Rabbi Jason Weiner

נפש הרב עמ' רלג

היפנוטיזם. שאלו לרבנו אם מותר להפיל אדם תחת קסם-היפנוטי שלא לשם רפואה, אלא לשם צחוק וליצנות בעלמא, וענה רבנו שדבר זה אסור. ושוב שאלו על טעם האסור שיש בזה, והשיבם רבנו שדבר זה שטות היא (סטופיד), ואסור להתעסק בדברים של שטות. וכזה אמר רבנו בקשר למה שנהוג אצל אלה שלומדים חכמת קאראטי, שבתחילת הקורס משתחווים התלמידים כלפי המורה, ואין בזה משום קבלת אלקות או דרך עבדיי, אלא סתם מנהג שטות בעלמא שנהגו כן, זכר לדרך ארץ הנהוג במזרח-הרחוק. וכששאלו לרבנו על כך, אמר להם שאסור לתלמידים להשתחוות. וכששאלוהו שוב, והלא אין בזה שום חשש של עבדיי, אלא שמנהג-שטות בעלמא הוא, השיבם דאין הכי נמי, דמהאי טעמא הוא דאסור, דאסור לנו להתעסק בפעולות ובהנהגות של שטות. (שמעתי).

A. Is Reiki Avodah Zarah:

Shulchan Aruch YD 145:1

It is permissible to benefit from anything not made by man nor altered by man, even though it has been worshiped. Therefore, it is permissible to benefit from mountains and hills... that have been worshiped by pagans.

שולחן ערוך יורה דעה, ס' קמה

כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם, אף על פי שנגעבד, הרי זה מותר בהנאה. לפיכך המשתתחה להר, לא נאסר. ואפלו אבני הר שנדלדלו, ועדן הם במקומם ועבדם שם, אינו נאסרין. וכן הנחרות והמעונות של רבים ואילנות שלא נטעו לשם עבודת כוכבים, אינם נאסרים. ומכל מקום אף על פי שלא נאסר גוף האילן כשמשתתחה לו, כל השריגים והעלים והפרות שיוציא כל זמן שהוא נעבד, אסורים בהנאה.

Shulchan Aruch YD 155:1

One may be treated by a gentile healer who heals through incantations, as long as one is not aware whether he mentions the names of gods in his incantations. But if one knows that he mentions his god, one may not be healed by him, even if one is deathly ill. If the healer is a priest it is forbidden even in the former case, for it is then a certainty that he mentions the name of his god.

שולחן ערוך יורה דעה, ס' קמה

אם בא לרפאותו בלחש, מותר, והוא שלא ידע שמזכיר שם עבודת כוכבים. אבל אם יודע שמזכיר שם עבודת כוכבים, אסור, אפלו אם יודע שוודאי ימות. ואם הוא אפיקורוס, אפלו סתם לחש אסור, שוודאי מזכיר שם עבודת כוכבים. וכן אסור ללמד ממנו לחש.

Talmud Bavli, Sanhedrin 60b

One who worships an idol in its typical manner of worship is liable to be executed; **and furthermore, one who slaughters an animal as an idolatrous offering, and one who burns incense, and one who pours a libation, and the one who bows to an idol** are all liable to be executed, **and this applies even if this manner of worship is not the idol's typical manner** of worship. Even if the idol in question is not typically worshipped in these ways, these specific acts are still considered idol worship because these are the ways in which God is worshipped in the Temple.

תלמוד בבלי, סנהדרין ס':

אחד העובד כדרכה ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחה ואפילו שלא כדרכה

B. Kishuf:

Exodus 22:17

You shall not let a sorceress live.

מכשפה לא תחיה

Sanhedrin 67a

Regarding a sorcerer: One who actually performs an act of sorcery is liable to stoning, but not one who merely creates an illusion. I.e. R Akiva said in the name of R Yehoshua: there may be a case of two people gathering cucumbers through sorcery, one of them gathers and is not liable to stoning, and the other gathers and is liable to stoning. How so? The one who actually performs the act is liable, whereas the one who merely creates an illusion is not liable.

תלמוד בבלי, סנהדרין סז

מתני'... המכשף העושה מעשה חייב ולא האוחז את העינים ר"ע אומר משום ר' יהושע שנים לוקטין קשואין אחד לוקט פטור ואחד לוקט חייב העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור.

רש"י על סנהדרין ס"ז א"ז:ב

ולא האוחז את העינים - מראה לבריות כאילו הוא עושה ואינו עושה כלום

Nachmanides on Deuteronomy 18:9

This is the essence of all forms of sorcery and their power, concerning which our Sages have said that they contravene the natural order of creation, meaning that they oppose the constant forces [of the natural order] and thus contravene them in a certain aspect. Therefore, it is understandable that the Torah prohibited these activities in order to let the world function in its customary way and simple nature, which is the desire of the creator.

רמב"ן על דברים י"ח

סוד הכשפים וכתם שאמרו בהם שהם מכחישים פמלייא של מעלה לומר שהם היפך הכחות הפשוטים והם הכחשה לפמלייא בצד מהצדדין ועל כן ראוי שתאסור אותם התורה שיונח העולם למנהגו ולטבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו...

Meiri, Sanhedrin 68a

Whatever is achieved through natural means does not constitute kishuf.

חידושי המאירי סנהדרין סח

כל שהוא נעשה בפעולה טבעית אינו בכלל כשפים, אפילו ידעו לברוא בריות יפות שלא מזיווג המין כמו שנודע בספרי הטבע שאין הדבר נמנע, רשאים לעשות, שכל שהוא טבעי אינו בכלל הכישוף

C. Darchei HaEmori:

Leviticus 18:3

Like the practice of the land of Egypt, in which you dwelled, you shall not do, and like the practice of the land of Canaan, to which I am bringing you, you shall not do, and you shall not follow their statutes.

ויקרא י"ח

כַּמַּעֲשֵׂה אֶרֶץ-מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם-בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכַמַּעֲשֵׂה אֶרֶץ-כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי מְבִיא אֲתֶםכֶּם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תִלְכוּ

Talmud Bavli, Shabbat 67a

Abaye and Rava both say: Any practice that is of evident therapeutic value is not prohibited because of the prohibition against following in the ways of the Emorites (even if it is a practice that the Emorites follow). This implies that an Emorite practice that is not of evident therapeutic value is prohibited because of the prohibition against following in the ways of the Emorites.

תלמוד בבלי, שבת סז

אביי ורבה דאמרי תרווייהו כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי הא אין בו משום רפואה יש בו משום דרכי האמורי

Steinsaltz:

כל דבר שיש בו משום רפואה שנראה לעין שהיא מועילה אין בו משום דרכי האמורי ואין לחשוש לכך במי הנוהג בכך, אם גוי אם ישראל

ר"ן על חולין (על הרי"ף סוף פרק ד')

כל דבר שיש בו משום רפואה ואע"פ שאינה ניכרת שרי שלא אסרה תורה משום דרכי האמורי אלא אותם מעשה תוהו שלהם שאין בהם תועלת.

שולחן ערוך יורה דעה ס' קלט

עבודת כוכבים אסורה בהנאות, היא ותשמיישה ונוגיה ותקרבתה, בין של עובד כוכבים בין של ישראל, אלא דשל בין של עובד כוכבים ובין של עובד כוכבים אסורה מיד, ושל ישראל אינה אסורה עד שתעבד. ותשמיישה ונוגיה ישראל, אינם אסורים עד שישתמשו בהם. ותקרבתה, משתבאו לפניה ועשה מפניו תקרבת, נאסר.

שו"ת בצל החכמה ח"ג ס' ל"ט אות ג'

מוכח מדברי השו"ע דגם במין ומרפאהו בלחש דוקא סתמא אסור דתלינן דודאי מזכיר שם ע"ז, אבל כשהמין אומר בפירוש שאינו מזכיר שם ע"ז מותר להתרפאות ממנו. וכן מסתבר, דלו יהא שהוא משקר ובאמת הוא מזכיר שם ע"ז מ"מ מה בכך הרי באמת הישראל החולה אינו נהנה מע"ז כלום דודאי ע"ז הבל הוא ואין בו מועיל ולא ע"ז יתרפא, אלא שמ"מ חששו חז"ל שמא כשיראה שנתרפא ימשך ח"ו דעתו אחר הע"ז ויטעה לומר שיש בו ממש ומרפא, וכל זה בסתמא אבל כשהמין בעצמו אומר שאינו מזכיר שם ע"ז ואינו מרפאהו בשם ע"ז שוב גם אם הוא משקר שפיר דמי.

HANDS ON HEALING (E.G. REIKI)

One well-known proponent of this energy-healing method came to me, insisting that the practice of laying one's hands on a patient to affect a cure, must be unquestionably permitted. He described how he places his hands near his patient's body and manipulates the person's "aura." An exchange of energy then takes place, causing the negative energy to dissipate. The patient, he said, comes away cured without even having been physically touched in any way. He said this is exactly what the *heiliger* Rizhiner Rebbe, zt"l, (R' Yisroel Friedman of Rizhin, zt"l) would do. Apparently, the Rebbe once placed his hands upon a sick person, who was immediately healed.

I told this man that if the Rizhiner put his hands on somebody, then it was certain that some element of kedushah went from the holy Rebbe into that person, and this is what cured him, for it forced the *tumah* (impurity) out.²² If these practitioners do, in fact, possess any power to bring about a similar effect, which is extremely doubtful, it is surely rooted in *tumah*, darkness and foolishness. This is what they transmit to others. Would it not be better to remain physically infirm than to allow one's self to be spiritually tainted by whatever impure energy it purports to have? The side effects of a forbidden cure are infinitely worse than the sickness itself. [See chapter V — "Do Not Seek to Defile Yourself" for an expounded discussion on "the side effects of impurity"]

* Amazingly, the Reiki practitioners find some kind of acceptability in all places. However, I have looked through their literature and once again it is filled with terminology of *avodah zarah*. All their stuff is taken out of Vedic literature and the like.

Insights and Annotations

22 הגנה מש"כ רבינו שכח הק' של האדמו"ר ריפא אותנו, ע"י שו"ת דברי יציב (ליקוטים סי' קמ"ז) שביאר דבר זה של "רפואות הצדיקים" בט"ו, וע"ע ספריו שפע חיים (הנוכה מאמר מ"ז, ועוד), וספר מאור ושמש (פ' חקת).

not understand it or even know what they're saying. In that case, how can they say "there is such a force"? How then can they go ahead and *pasken* (rule) such serious and complicated questions?

It is clear to me that had they seen what is hidden within these practices the way I have — through examination and study — they would come to the exact same conclusions as I have. I am sure that those who asked these Rabbonim about these practices described them as uncomplicated medical processes which help alleviate people's pain, and bring joy to the hearts of the sick and suffering without the bitterness of drugs and intense medication. Most likely, even those who posed the questions were not experts themselves and did not understand fully what they were asking. They do not realize that they "walk in darkness."

THE "SANITIZED" VERSION

Others have claimed, "So what? Let's just remove from their books any difficult expressions (and names) and at least benefit from the methods? We just won't use their terms and titles!" The answer to this is that a Jew } may not use anything that was created from a deceitful source — which includes even missionaries. Who can rely on his understanding to judge and clarify which action to accept and which to shun? It has all come out of one source — *tumah*, impurity — and practiced as one interconnected unit. Who will dare try to separate the *tabor* from the *tamei*?³¹

Indeed, someone tried to do just that. This person took the pains to present a totally new text leaving out what he believed to be the objectionable statements and expressions associated with New Age methods. He put much effort into it, and after a half a year's work he came back to me with his "totally new text." This was his "sanitized" version;

Insights and Annotations

---

31 דברי רבינו מבוארים בט"ו מהמורם מהסוגיות דחגיגה (טו), קידושין (ל), חולין (יא), ועוד, ומסקנתם המובאים ברמב"ם (הל' ת"ת פ"ד) ושו"ע (יו"ד סי' רמו [ועי"ש בש"ך ס"ק ח']), והרוצה לדעת מקור כל דבר — דבר דבור על אופניו — יעוי' עליהם.

All of the above are matters of a very severe prohibition of idolatry, or other prohibitions combined with idolatry, such as sorcery, divination, omen, or possession of false opinions resulting from idolatry and heresy — each according to the subtle differences between the various methods.¹³

Though the medical practitioners of these methods have learned their trade and specialized in their ways under separate and unaffiliated names, really they are derived from the same rotten source. Each boasts the virtues of their unique practice and special way, which, according to the respective gurus, surpasses all others. Sometimes these practices

Insights and Annotations

13

על משי"כ רש"י הר"ש (תקרא יט-ל) לכאור ענין זה בטוב טעם ודעת וז"ל "אל תבקש לשמאח ביה. אם אין אמתות מנינים, הרי "שמאח" מרמז לכאן במשמעותו ובקורות של מושג זה. וכבר תיארנו בפעמים אחדות שאין "שמאח" אלא חוסר הושרות [וכן] שהרי כל אלה מורים על התבטלות לדיבר אחר — תוך כדי אבדן התמצאות אולם מגיד עיוניות "מבקשים" לאחד את כל כוח החושים המתחברים. הם מניבים לתועלת לר"י כי בהשקפה נעות של תועה, באר"ם המפלים תרדמה (הם התנתנו על בעל אוב — במסחריו סה"ע"א) — כללים הקשות והנחות והקטרה לשו" ובלדרכים אחרות ומשועשעה מרמז כל הארצה ומחשבתו עוצמתה. הרי"ד מפורסם לשלילת הכוח המגלגל עוררות — ומשמעותו לו כלי כפול לחלוטין. זו היא אפוא והשמאח "דורותיו", שבעל דאוב "מבקש" אותה. ואילו השמאל "מבקש" מושאית "מסוכרת" אין הוא מעמיד את מעשיו ואת מודליו תחת התכניה הכבדו של דבר ה' — המדבר בעזרת אל הרוח העוה של האדם; אין הוא משתעבד לתכניה הרוח האנושית, השומעת את רצון ה' מתוך דבר ה' — והמכירה את תועלתו כדי לקיים את רצון ה'; ומציא, שאין הוא משתעבד לתועלתו החופשית והמנוסרת של האל הרוחי, החופשי והגל — יכול: אלא הוא משעבד את עצמו — על הווייתו ומעשיו החופשית והמנוסרת — לתכניה כוח האנושי של אמונתו הדתית. יחד זה עצמו משעבד לטבעו טויל הדורות; הוא עצמו נמנע בחוסר תודות לכפיהת המשתעבד את דמותו, ומציא, שהפנה אל בעל האוב "מבקש" לקבל טובאח. נמצאת אומרת: בעל אוב והמשאל בו מבקשים טובאח חותמת ומסוכרת. אך אותה טובאח היא הניגוד הממור של הקדושה — שהיא תופנת של פשרה זו. שהרי"ז כל עצמה של קדושה: היות טובו ומנומו בודדות ומבוכה — בכל הווייה וכל הרצון — לעשות את רצון ה' כפי שנתגלה בתודתו". ועיי' משי"כ בפ"א וא"א (פסק ז' פסקו יא); ועיי' ביאור הענין ביערות דבש (דרישה ד').

result in a cure, and for this very reason, they are alarmingly reminiscent of real avodah zarah.¹⁴

I have looked through the original material.¹⁵ It is filled with avodah zarah. It is filled with discussions of life forces that surround a person, the vital power and energy force that lies within. It is filled with terms taken from Indian Vedic writings, from Taoist writings, and from Buddhist writings — the ideas and concepts that the Dalai Lama preaches.

Taoism (also known as Daoism) is real ancient avodah zarah. It has what they call "life systems," in which they worship a certain life force that they say is the originator of everything alive; it is a substitute, *Kiviyachol*, for Hakadosh Baruch Hu, *Hashem yiracheim*. In the minds of these worshippers, this is what the source of life is. This is what contains the ultimate power in the universe, and this is what they work together with in order to direct that power for the benefit of healing. They call this "the way" (Dao), i.e. the way of life; but it refers to a force that has the power to make decisions, and to which one must placate and worship in order to reach an objective.

Insights and Annotations

14

כע"ז מפורסם בדברי תוס' (ע"ז דף כז ע"ב) "וכל מתרפאין הוין מניצי אשריה — ואורי"י דמיררי מון שאומרו לו שאותם מים או אותם עצים מועילים ולא אחרים כמו ע"י שיש שמשעוהו, כי לפעמים יש בה מ"י שהיה להשתעבד כ"י למידים כדאזרח לקמן פסק ר' ישמעאל (דף הו) דהדוא בת עבודת כוכבים וכי היה מניח עלמא ולא אתי מיטרא מירדווי ברלמא ואמר שהומו לי גברא ושחטו ליה ואתי מיטרא", ע"כ"ל.

15

ובתר"ע ע"כ בתוס' ר"ש משי"כ (שם) "ואין מתרפאין מהן. והוא דאשכחן לקמן גבי ר' אבהו דרמא ליה יעקב מניחא טבא אשקיה, לא אמרו להו רפואה אלא ברפואה שיש לשנות בה שבה ע"ז גרמא את הרפואה, כדאי" בריושלמי כפי"ז שר"צ מצע"ה מניחא ב"א כי דמה שנושבו נחש ובא יעקב איש כפר סבירי לרפואה משמו של ישו כי פנדירה ולא היותו ר' ישמעאל. והוא דאמרי בר"פ כל שעה בכל מתרפאין הוין מניצי אשריה, מפרשי ר"ת בשמיעים לומר עצי ע"ז גרמא, מון ע"י שהיה שרית ליה רשות להשתעבד כדאשכחן לקמן בפ"י ישמעאל בע"ז דכי איצטרך עלמא למיטרא מירדווי ליה [ואמר להו] שחוטו לי גברא ואתי מיטרא נכסי ליה גברא ואתי מיטרא", ע"כ"ל.

פנים הדיגיש רבנו שהווא עבר על אלפי דפים שצטטקים בענינים הללו, ותלמיד אחד סיפר ששמע מפ"ק של רבנו שהווא עבר על תורה יותר מהו.

idolatrous practices, the practitioner claims to be able to establish a connection with the power that rules and regulates the life-force of each individual. They will isolate the energy and attempt to manipulate or influence it, so that it will affect a cure.

The types of healing methods associated with the above, are based on one general principle called "Universal Energy." According to its false comprehension, this force — this universal energy — extends from one end of the world to the other, surrounds every living creature with a special aura, and has a separate mind and independent will with the ability to benefit or cause harm (may Hashem save us from this false theory). These practitioners also believe that even though this system of energy has its own unique power, however, an individual with the proper wisdom and specialized training has the capability to control this power. He can use it to help himself or affect others in beneficial ways, such as healing, curing imbalances, or confusion of the mind; all in accordance with his knowledge, opinion, and the amount of money paid to him by the patient.

Some associate this energy with known, scientific forms, such as electromagnetic energy, which operates on the atomic and sub-atomic levels. Others say it is a different form of energy, occupying the space between the nuclear particles. Still others associate the energy with resonance patterns. However, one thing is clear, this energy cannot be defined in physical terms, and is like nothing we are aware of today. There is no instrument available that could measure this energy.

Among those who believe in controlling this energy, are the vast majority of idol worshippers, past and present, including those who employ sorcery, magic, and most of the opinions emanating from the Far East.¹² Included in this is ninety percent of the New Age

Insights and Annotations

12 ונדאן לרביא באן מש"ל הרמב"ם בענין יקונים קסמים' כי שייך הרבה לשאר תעניות התונים בספר זה. בספר המצות (מצות ל"א) כתב וי"ל "המצורה ה"ל"א היא שותהוה"ונו מקוסים. כלומר שיעת

practitioners, who have made tremendous waves of interest in the world, even amongst the most ultra-Orthodox of Jews.

These practitioners are divided into a number of areas of faith. Some of these people practice their craft almost exactly the same way ~~the original worshippers of the ba'al and asheira did.~~ It is avodah zarah in its truest form. There are others who operate based on the notion of filling their mind with this power, or energy, until their natural mind becomes completely absorbed and exchanged with this power. There are yet others who use these methods only as a medical need. However, all these groups, and even the last sect, all recognize the necessity to reckon with the will and consent of this "higher power," and until they feel fully "connected" to it, they are unable to manipulate it in the way they want it to.

Insights and Annotations

כה דמיינן בכיין מן הדעתה. כי אלו בעלי תכרות כולם המגידים מה שיתקדש קודם היותו אמת וראמת למה זה ברייתו מהם חלוק וזכריתם מתקיימים ברות ולכן ישעור במה שדירה. ויהיה להם יתרון זה על זה מה בדתיו מלפני אשתי האנשים קצתם על קצתם בכל כח מברות דמלש. ואי אפשר לאחד נבאלי בעלי תכרות המהותיות מבלתי שיעשה מעשה ופעולה אחרת מהפעולות יגיע בה כוח ויציא לאור פעולתו. והנה מדה מי שיכח במטה אשתי בידו בארץ תכרות ויעצק ויעצק עצמות משנות ויעצק מתעבתו ויכח לארץ וכן ארץ עד שיעצמאנו כמו עניני חולי תועל ויספור מה שעתיד להיות וכבר ראיתי זה פעמים בבית המערב. וממה מי שיעשהו תחול ויעמיד בו המעות. וזה תרבה מפורסם במערב. וממה מי שיעשילך אבות דקים ביריעה מעור ויאריך לעיין אותם ואחר כך יספור דברים. וזה ידעו ומפורסם בכל מקום שהלכותיו בו. וממה מי שיעשילך אור עור ארץ בארץ ויכתוב בו וירדעו התכרות. והכונה כוח כלי לרדע את הכח המתהדהד בו, לא שאותו הפועל בעצמותו יעשה דבר או יורד על דבר. וממה טעו הדמוין כי הם בעבור שייצדקו להם קצת אותם הספורים יחשבו שאילו הפעולות יורו על מה שדירה. והגיע בהם הענין בהן המעות עד שחשבו כי קצת אותן הפעולות סבת היות מה שדירה כמו שדורשנו בעלי משפטי הוכיכנים. כי דעו הוכיכנים אמנם הם מהם הודים כלומר שהם מין מותרות הכח ולעורר אותו. ולכן לא ישרתו שני בני אדם באמנות הודית עת הותרו ואם הותרו ביריעה במשפט. וכל מי שיעשהו אחרת מאלו הפעולות וזולתן ממה שילך בדרך יקרא קוסם. אמר ידעולה (שעופסי יח) לא יציא כן וכו' קוסים קסמים. ולשון עפיר אי זה קוסם זה האותו מקלו כיד ואתו אי אלו אלו לא יאמר. וממה המין מן הדעה המפורסם באותו האמן יאמר חייב מלקות כלומר עמי בענין יציאל וטבילי עיר לך. וממה העיר על לוא זה ויעשה מאת מאלו הפעולות חייב מלקות כלומר מי שדירה קוסים וירד לפני ארץ ופועל שיפועל אותו. לא מי שישאל לשאלת חייב מלקות קוסים מונה מלאך. וכבר הדגבאר משפטי מונה זו במקומות מומר. סנהדרין (פ"ה א) ותוספת שבת (פ"ג ד) וספר"י, ע"ל. ובספר מורה נבוכים האריך הרבה בענינים הללו ע"ש דברי הרקל.

וגם כשע"י התבוננות באנרגיה הכללי מדמה שממשיך עליו אנרגיה חייב משום קבלת אלקות כמו שיבואר כ"ז בפנים בעזה"י.

*

הקדמה¹

חסרון ידיעתם של גויי מזרח הרחוק בדורות הקודמות בענייני רפואה, נוצר מצב שהיו צריכים שם לחדש כל מיני אמונות כגון אמונה בכוחות לא טבעיים, בכוכבים ומזלות, ובעצי אשירה וכו'. הגיעו למסקנה אז, שיש כח אלוה שמחיה את הבריה, וקראו לכח זה "טשי" ("אנרגיה") והתחילו להאמין שבריאות האדם היה תלוי בתיקון של ה"אנרגיה" (שדימו שיש בגוף), והמציאו כל מיני שיטות לתקן כח זה כדי לרפאות את האדם. וכדי להפעיל שיטותיהם ברפואה, היו סומכים במיני כישוף ואחיזת עיניים, (כידוע שאין בעבודה זרה שום כח).

בתקופה האחרונה ראינו ברוך השם התקדמות אדירה בשדה הרפואה. לכן היה מסתבר לחשוב ששיטות פרימיטיביות אלה ממזרח הרחוק היו נעלמות כבר. אבל לתמיהתנו, קיימים עד היום אמונה ב"אנרגיה". אמנם, רופאים מומחים ומדענים כולם ביחד, ואפילו רוב ההמון-עם הנוכרי, מלגלגים על מושג האנרגיה כשטויות, כי אף מחקר מדעי בעולם לא הוכיח שום מקור בטבע לשיטה של רפואה עלי ידי אנרגיה. אמנם, נראה שרפואה על ידי אנרגיה מבוססת בדת ולא בדעת.

*

לדאבוננו, מפני חסרון ידיעה, נמשכו המון אחינו בני ישראל לדיעות אלו ממזרח הרחוק. והגיענו למצב שהרבה משומרי תורה ומצוות מאמינים בלב ונפש שיש כח של אנרגיה שממלא את הגוף. וכמו שרימזנו לעיל וכמו שנברר להלן, המקור היחידי להאמין ששייך להתרפא ע"י כח זה של "אנרגיה" הוא אך ורק באמונות דתיות ובעיקר ממזרח הרחוק. ולהלן נראה עוד ש"אנרגיה" הוא תרגום של שם של אליל שגוים עובדים אותו עד היום. וכדאי להקדים לאמר שכדי להסתיר את המקור האמיתי של הרבה משיטות אלו, מעריצי השיטות שינו את השמות של השיטות, וכינו אותם בשמות חדשים תחת מסווה של

1. מה שנכתב בהקדמה זו, ראוי לקרות רק למי שלומד בהלכות כישוף ועו"ז שנכתב בתלק ב' לקמן, ומי שיעיין רק בדין קוסם ראוי שלא להביט כאן. וכל רב שנחוץ לו במקורו יכול להשיג אצלנו המראי מקומות שהושמט כאן.

יש לציין כי גוף הספר בפנים נכתב בסגנון שנוי שקיים רפואה זו ומועיל. ומפני שאין נפק"מ להלכה, הנחנו בדברים כמות שהוא.

שירתאפשר לחקות תופעת האנרגיה במעבדה. והשימוש לא היה מצריך כמות האדם, כי כוחות טבעיים אינם כפופים לכוונת האדם, כמו הכוחות של משיכה וכח התשמל שקיימים בלי התערבות אנושית ועוד, שאם זה דבר מדיעני חמי יודעים להגיד בוודאות שיש לאיש זה יותר כח של אנרגיה מאיש אחר. ובאמת לא יודעים אם כח של אנרגיה הוא נמצא אצל מישהו מלידה, או שזה בא פתאום לאיש במשך חייו. ואי אפשר לדעת אם כח זה מגביר או מחליש במשך החיים. ואם כח זה הוגבר או הוחלש, למה כן?

ועוד שאם זה דבר מדיעני היו יודעים אם אפשרי לאדם לפתוח ולסגור אצלו את כח זה. ואם כח זה בעצם השמל כמו שטוענים. למה לא נתחשמל האיש כשהוא טובל במים? וצריך לשאול אם כח הזה גיבלה אצל האדם אם הוא משתמש בו הרבה במשך היום? אם כן איך כח זה "נשען" מחדש, ומתי זה נשען? איך כח זה מאוחסן אצל האדם, והאם כח זה יוצא מעצמו אם האיש לא משתמש בו לזמן רב? ועוד, היה צריך לחזות ולדעת מראש מה התוצאות של שימוש כח של אנרגיה.

ואכן, האנרגיה לא מצליח לעבוד בדרך קבוע. ומה שיאמרו שמעשים ששומעים שאנשים מסוימים נתרפאו על ידי אנרגיה. צריך לשאול את עצמנו: כמה אנשים לא נתרפאו על ידי זה? ומה סוג החולאים שנתרפאו מהם על ידי אנרגיה? האם מחלות אלו הם מהסוג של חולאים שרוב פעמים נעלמים הם אפילו מעצמם? וכשהמטפלים טוענים שהאנרגיה יכול לרפאות כל מיני חוליים, מכאב בטן עד מסרטן רח"ל, צריכים אנו לשאול, האם אפשר לרפאות אבר שנשבר או חתך עמוק בעור על ידי כח זה? ואם אי אפשר, למה לא? ואם זה אפשר, איך זה עובד? למה האנרגיה עובד לרפאות חולי זה ולא חולי אחר? ולמה זה עובד לרפאות חולי מסוים אצל חולה זה ולא אצל איש אחר עם אותו חולי? למה אין המטפל באנרגיה מגיע עם הצלה מר"א, הלא ברור שבשעת הדחק אין סומכים במטפלים על ידי אנרגיה, אלא רצים לרופאים מוסמכים? ויש אומרים בתמימות שכת זה "אור המקיף" שיש באדם, אם כן, האם זה מותר ללכת להתרפאות אצל יהודי לא שמור תורה ומצוות או מוכרי ש"אור המקיף" שלו שלילי?

ובכן, ברור שעל פי השכל, ואם לא יז לנו יחידים שסומכים בנפואים מפתופים, שאין הסבר על פי טבע לשיטה של אנרגיה. אמנם, הרבה מהיהודים העושים שיטות אלה טוענים שהן שיטות שיש להן מקור בטבע. יש אפילו ששואלים

"רפואות אלטרנטיביות" או "רפואה הוליסטית" או פשוט "רפואה על ידי אנרגיה". ולהלן נראה שממצאיים שיטות אלו בעצמן מודים שהשיטות מבוססות במקור בדיעות דתיות שהן מלאות מושגים של מינות וכפירה.² וכן יתברר, שהרבה ממעריצי שיטות אלה הם מסייתים ומדחיקים ומשתמשים ברפואות אלו כדרך מוסתר להעביר את יהודים, מדת קונם.

מה זאת בדיקת רפואה על ידי אנרגיה? המאמינים בזה מאמינים שיש בכל אדם כח אלוה הנקרא "אנרגיה" ויש אנשים שהם יותר מבורכים בכח האנרגיה מאחרים. והאנשים האלו עם ריבוי הכח של אנרגיה יכולים לכוון, להנהיג ולהפעיל את הכח האלוה הזה כדי לאבחן מחלות או אפילו לרפאות אחרים על ידי נגיעה או אפילו ריחוף הידיים מעל הגוף של החולה. ויש שטוענים שאפשר לרפאות אחרים שנמצאים במרחקים אפילו מעבר לים. יש גם שטוענים שאפשר לרפאות אחרים על ידי איש אמצעי, למשל לרפאות תנוק על ידי נגיעה או ריחוף מעל הגוף של האמא שמחזיקה את התנוק.

אין שום מקור ביהדות לאמר שיש כח של אנרגיה לרפאות. ומזכיר בדין זה דוגמאות כמו המעשה מהתנ"ך שאלישע החזיר ילד לחיים, צריך הוא לעיין מה שכתוב בספר החינוך בעניין דומה לעניינו במצוה תקי"א, שכל המנסה להביא ראוה ולדחות מעשים מן המסורה למעשים של היום "הרי הוא כפותר פתח לבוא בתהום". אם אין מקור במסורה היהודית לענין של רפואה על ידי אנרגיה, צריך לשאול אז: מאין רעיון זה בא באמת? אולי זה טבעי אכן נקודה ראשונה ואחרונה היא כן: אין שום מחקר מדיעני שמוכיח שיש בכלל כח של אנרגיה שנקיים בגוף האנושי. יש אפילו גוי אחד (מהגויים הרבים שלא מאמינים שיש כח של אנרגיה לרפאות) שמציע לשלם \$1,000,000 למישהו שיכול להוכיח שרפואות אלו יכולות לפעול שום דבר.³ (יעד עכשיו לא זכה אף אדם בשולם לפס זה, ויכולים להשיג את הרשמה לפס אצלנו.)

במדע אינו מספיק להביא ראיה שמשהו מסוים נתרפא על ידי שיטות אלו. רק מוכרח להוכיח שכח האנרגיה הוא כח טבעי, וצריכים להוכיח זאת על ידי חקירה מדעית. וגם צריך לאפשר להגדיר כח זה בגדרים מדיעניים, כגון שיהיה אפשרי למדוד (אפילו בערך) דרגת הכח של אנרגיה שבגוף, כמו שאפשר למדוד חשמל. וכמו שאנו יודעים שכח של חשמל ברמה מסוימת הוא יכול לחרוג איש. צריך לדעת גם כן בערך מה התוכן של כח האנרגיה, למשל אם זה חשמל, או חום, או אם זה קריינים. וכן אם זה דבר טבעי-מדיעני מוכרח

של התלמיד ללמוד ולקלוט דהיינו "ברעין ג'ים". עכשיו נעבור לפרט כמה מהשיטות האלה.

דוגמה מדהימה של שיטה אחת ברפואה על ידי אנרגיה: "רעיקי" היא אחת מהשיטות הנפוצות ביותר בעולם החרדי. אמנם, שיטה זו שבאה ממדינת יפן, היא אחת משיטות שהכי פשוט להוכיח שיש לה מקור בעבודה זרה. השם של השיטה בא משני המילים "רעי" שמשמעותו "חכמת האלוה" או "חכמה עליונה" והמילה "קי" (דהיינו צי) שמשמעותו "כח חיוני"- או כפשוטו אנרגיה.¹⁹ השיטה טוענת שכאשר האנרגיה חלש, האיש נהיה חולה.²⁰ השיטה נעשתה על ידי ריחוף הידים מעל החולה, ובשיטה זאת טוענים שאפשר אפילו לרפאות ממרחקים אדירים. לפיהם, רפואה זאת יש לה יכולת לרפאות את הגוף, המוח, וגם את הנשמה. וגם, אומרים הם שהשיטה היא "רוחנית" והשיטה באה מ"אלוה". רח"ל. וטוענים הם שאפשר להנהיג כח האלוה הזה על ידי הידיים של המטפל. וכדי להיות "מטפל" בשיטה זו, צריך לעבור טכס "סמיכה" שבו מקבל התלמיד כח לרפאות מהמזדריך. אמנם, אומרים בפרוש, שאי אפשר בעצם "ללמוד" שיטה זה, אלא, הדרך היחידי להיות "מטפל" בשיטה זה הוא על ידי טכס של "קבלת כח".²¹ עוד מעניין לציין כאן שכדי להיות מטפל מוסמך ברעיקי צריך לקבל כח ממישהו שיכול להעיד שהוא בעצמו קיבל סמיכה איש מפי איש מהכומר הבודהיסט "מיקאו אוסוי" שחידש שיטה זו אחר התבודדות של עשרים ואחד יום בהר מסוים ביפן בשנת 1922 למספרם. וזה לעצמו דבר מעניין. גם יש לציין כאן מה שכתב מטפל ב"רעיקי" יהודי דתי מאנגליה. ההוא סיפר שטיפל בהרבה רבנים שבאו אליו מארץ ישראל, ואומר מטפל זה שהודו הרבנים שיצאו מהטיפולים עם הרגשים של חיזוק רוחני.²² ועכשיו שאלו את עצמיכם איך זה שייך חיזוק רוחני משיטה שבא מכומר בודהיסט?

דוגמה שנית: "קניסיוולוגיה": "קניסיוולוגיה המעשית" (Applied Kinesiology) היא תולדה של רפואה סינית.²³ וראשית כל, צריכים להדגיש שאין שום שייכות בין שיטות הרפואיות אלטרנטיביות הנקראות "קניסיוולוגיה", ללימוד המדעי "קניסיוולוגיה" (שהיא לימוד של "הפיסיקה" של האברים של הגוף, והוא לימוד מדעי. ולכאורה היוצרים של "קניסיוולוגיה המעשית" בחרו דווקא בשם שדומה ללימוד מדעי, אבל אין שייכות ביניהם.) ולפי המוסד "חברת הסרטן האמריקאית", (American Cancer Society) שהיא אחת מהמוסדות הרפואיות הכי נאמנות בעולם, אין שום תועלת רפואית

ALTERNATIVE
MEDICINE IN
HALACHA
R. REPHUEL
SZMERIA
(2017)

Aura: A spiritual *avodah zarah* and *kishuf*-related idea, important in "energy-healing": considered to be an emanation from the body, composed of "universal energy." Some claim to be able to mystically "see" or "feel" the aura, but they must enter a meditative state to do so. The aura has nothing to do with electrical or magnetic energy; the latter can be measured by anyone with equipment, without resorting to meditation.

(Essay written by Rabbi Kleinman)

He also notes:

Many Easterners ... deny the very Divinity of Hashem, or at least deny His Oneness and His lack of physicality. They replace the concept of Hashem with the notion of a "universal spirit/energy." One main heresy of the Eastern systems is that they imagine that this force is a part of the world, not separate from it ... See *Rav Hirsch (Balak 23:13-14)* on its sinister similarity to *Baal*. (Ibid.)

In his pamphlet *Al Tifnu*, Rav Yitzchok Stein also voices his concern about these various energy-healing therapies:

They are all founded on the same basis called "Universal Energy" which, according to their erroneous understanding, is an energy enveloping the entire universe and endowing every living being with its own "aura." According to their imagination, the aura has its own will and independent power to do good or bad (for, according to their false beliefs, this power is the creator, sustainer, and leader of the entire universe).¹

(*Al Tifnu*, p. 24)

To support his claims, he references a definition of energy from *The Donning International Encyclopedic Psychic Dictionary*:

---

1. "כולם מבוססים על יסוד ושורש א' כללי, והוא הנקרא אצלם 'וניווערסאל ענערדזשי' שפירושה ענערדזשי עולמית, אשר לפי דעתם המשובשת היא כה הנמשך מסוף העולם ועד סופו, ומקיף לכל נברא במקיף מיוחד, שהם מכנים בשם 'Aura', ולפי דמיונם יש לו רצון וכח ויכולת עצמאי להרע או להטיב [כי לפי סילופם, הכח הלו הוא הממציא והמוחיה והמנהיג של כל הבריאה]" (קונטרס אל תפנו [ברוקלין, תשס"ה], עמ' כ"ד).

In reality, this contention is simply mistaken, for even if *chi* were viewed as a deity, the act of hands-on healing itself is not an act of worship. Nowhere in the healing arts literature does one find any mention of hands-on techniques as a means of appeasing or serving *chi*; rather, they are clearly described as a technical means of manipulating the *chi* energy. A healer behaves toward *chi* not as a servant toward his master⁶ but as a master over his servant.⁷ If a healer would in fact perform some action intended to appease the *chi* and convince it to heal, this would undeniably constitute an act

(סנהדרין ג, רס"ג). ובגמ' (שם ט"ז): פירשו "מאי אחד העובד, אמר רבי ירמיה הרי קאמר א' העובד כדרכה וא' המזבח וא' המקור וא' המנכר וא' המשתתחה ואפילו שלא כדרכה". וכן נפסק להלכה ברמב"ם (פי"ג מהל' ע"ז הלכה ב' ור"ג) ושו"ע (יו"ד סי' קל"ט ט"ג).

6. זהו א' מוחילוקים היסודיים שבין עבודת הבעל כפי שבאיור אותה רמ"י שמשוון רפאל הירש זצ"ל (במדרב כ"ג, י"ד) ובין תפילות ע"י ארזות (ע' לעיל עמ' 3 שהרב קליינמן שליט"א רצה להשוות אותם). הגם שלדעתו הבעל היה בעיני עובדי "הכה הוליון של הטבע, שכל פירות הרוחות והתמרים נותנה להשפעתו". והוא ויחזיק דומה למה שאמר על הצי, עדיין יש חילוקים גדולים ביניהם: למצוא יין בעיניו, וכך כותב הגרש"ר הי"ש זצ"ל שעל פי אמונתם "התנאי הואשן לכל עתוד לאומי היה לשאת תוסד לפני הבעל". משאי"כ אלו שקוראים לצי"ל, במקרים רבים קוראים אותו כן רק מפני שגורמתם זהו הכה הוליון עילאי, ויהיה חזק והאנונימלי ביותר שהם מתייחסים ולא מפני שחושבים אותו כבעל בחירה עצמית. ומלבד זאת, הרי כשרים מספלים באנוהיה אין עושים שום פעולה לרצונה וגם אין כוונתם כלל למצוא יין בעיניה ע"י טפולם כי אם להשתמש בכך עולמי זה כאשר הם תפצים, וכמו שאמרו משרתמשים בכך ההשמל כמו שאמרו רוצים. אשר על כן אין שום צד להתשיב תרפוח באנוהיה כפעולות של עבודת זרה.

יש להעיר עוד שהקורות מביסות גילי שליערתם המשובשת של עובדי הבעל היה הבעל והאלל הממנה על הסעודות, בקיום גשמים. על גידול הפירות ועל כה ההולדה [ומבואר לפי"ז למה בדיק אליהו את נביאי הבעל בהר הכרמל דיקא על ידי הוודדת אש [בדומה לברקים] (מלכים א' י"ח, וע' שם ברלב"ג, 4). ועיין עוד בספת (עמ' 170) שפע"י יש ליעשב קשויית הרביש בריש מ"ק]. סוף דבר שאין מדברי רש"י"ה שול שום ראייה שכה הצי היה נעבד אצל האלה.

7. ומצאתי סברא זו מפורשת בשו"ת חיים ביד (סי' ל"ד), והוה לשונה "הווא ויפך העי"ז ששם נעשה האדם עבד לעי"ז ובוהא השד עבד לאדם". וכמו כן סובלים כמה ראשונים שאין איסור להשיב את השד שיעשה רצונו וכמו שגם נעשה שלמה המלך (נח"ל סנה' א). ומטעם זה התייר לשאל לשר על המגיבה ע"י השבעה כיון שאינו משעבד עצמו אליה ליהפך הוא מוכריה ע"י השבעה לעשות רצונו ולהגיד לו מקום המגיבה, ואף הראשונים שאוסרים לעשות כן מודים שאין בהו משום עי"ז כי"א משום כישוף [מטעם שממנה מהלך העולם ע"י השבעת שדים] (ע' בבב"י י"ד פ"ק קע"ט סט"ז, וברמ"א ולב"ש).

of worship.⁸ However, the process of energy healing does not include appeasing the *chi* in any way and cannot be viewed as a form of *avodah zarah*.⁹

8. Rav Yisroel Belsky writes:

Other therapies are actual forms of idolatry. These are methods of healing which purport to channel or focus some type of "universal energy," and are accomplished by performing some act that placates or persuades that force to work upon the infirm person (*Shulchan Halevi*, p. 141).

Although the performance of such an act would unquestionably constitute *avodah zarah*, no such protocols exist in hands-on healing. Rav Belsky has based his opinion on the fact that various therapies require obtaining "energy permission." In reality, this practice is entirely unrelated to idolatry, as we will explain in Chapter 4 (p. 75).

9. וראיתי עתה בספר אהלי יעקב (עמ' כ"א ופ') שטען טענה שונה קצת "גם כשת"י ותבניתו באנוהיה הכללית מדרגה ממששך עליו אנוהיה חייב משום קבלת אלוהו". והנה יצא לו כן על פי טענתו (ע"ל עמ' שטו) שהאנוהיה הכללית היא אליל ועבד והמטפל משתמש במחשבתו להמשיך השפעתו אליו. משאי"כ לפי האמת שאינו אלא בכל שאנו האנוהיה מי שממשיך כה זה אליו ע"י מחשבתו אינו חלוק ממי שפותרו התריסים שלפני הדלון כדי להמשיך כה השמש אליו או ממי שמתברר חט השמל בשקע כדי להמשיך את הוושמל ממקום למקום, שכתוב אין בכל זה משום ע"ז.

10. See below, p. 145, regarding dowsing.

11. "המכשף העושה מעשה חייב, ולא האוח את העינים, רבי עקיבא אמר משום רבי יהושע שנים לוקטין קשוואין א' לוקט פסור וא' העושה מעשה חייב האוח את העינים פסור" (סנהדרין ס"ג).

by a different name, so that people will not think that Consegriety courses and ideologies are acceptable.

Conclusion Standard hands-on healing practices do not involve any aspects of idolatry, sorcery, or *darchei ha'Emori*.⁴⁶ One may practice or benefit from such therapies as long as: a) the practitioner does not believe that *chi* is a deity, and b) the practitioner does not blend his practice with prohibited elements.⁴⁷

---

46. The topic of hands-on healing has not been addressed in previous generations. However, we find a responsa in *Sefer Tevuos Hasadeh* (written by Rav Eliezer Chaim Deutsch, 1849–1916) concerning a gentile physician who would heal his patients by holding their hands — evidently through some form of hands-on healing. Rav Deutsch rules that as long as such a doctor does not heal by uttering names of idols, false gods, etc., one may be treated by him.

וזה לשון התבואות השדה (ח"ד שו"ת סי"ג, אות ג', דף פג:): [נדפס בשנת תר"ס בהסכמות הבית יצחק, בית שלמה ודעת סופר]: "ע"ד אשר שאל שיש שם ערלית דאקטארין אחת שהמציאה בחכמתה שנותנת ידה ליד החולה ותיכף נתרפא, ונסתפק מעלתו נ"י אי מותר למי שיראת ה' בקרבו להשתמש ברפואה כזו", והאריך בתשובתו שאין לחוש דלמא מרפאה ע"י שם אליל ולכן מותר [אלא שחשש קצת משום נגיעה באשה ערוה, ע"ש].

וקרוב לעת הדפוס ראיתי בשו"ת מעין אומר [ירושלים, תש"ע] (ח"ה פרק ח' סי"ב) ששאלו הגה"ר רב עובדיה יוסף זצ"ל על טיפול ביד [הילינג] והשיב שמותר ואין בו משום ע"ז או דרכי האמורי.

47. Some practitioners complement their basic modality with various techniques from other systems. Consequently, even when their main modality is legitimate, there remains the possibility that some aspects of their treatments may be forbidden. Although one need not suspect that this is the case (see p. 20 footnote 37), should a person be aware that a practitioner employs any prohibited practice, such as the invocation of angels, one may not use that practitioner. Finding a G-d-fearing Jew who practices the same basic modality is always the preferred choice.

הדפוס כמ"ט הממלית הסקלן, ולמה לא תלינן מקודם כשריפא כל אגרת ג' פעמים לאדם אחד בהחולה, מפני שהיו ג' אגרות ונצטרך לתלות במזל של כל השלשה, ולכן תולין יותר בהגברא:

עח ודע, דהא דאמרינן דאתמחי תרווייהו זהו כשבאו שני ההמחאות ביחדוינן, כגון שכתב אגרת לראובן וריפא ואגרת לשמעון וריפא ועוד אגרות לשמעון וריפא שני פעמים, דעדיין לא הוחזק שום אגרות בג' פעמים וגם הוא לא הוחזק בג' אנשים, ואח"כ ריפא באגרות הג' ללוי ובאו שני ההמחאות ביחד, אבל אם נתן ג' אגרות לג' בני אדם וריפאו ואתמחי גברא, שוב לא אתמחו הקמיעות דתלינן בהמחאת הגברא, ואי קשיא מאי נפק"מ, דיש נפק"מ אם הגברא אבד המחאתו וכמ"ש [שם סקל"ח]:

עפ ומותר לצאת בקמיע מומחה בין אם היא קמיע של כתב או קמיע של עיקרין בין בחולה שיש בו סכנה בין בחולה שאין בו סכנה, ולא דווקא שכבר יש לו החולי ותוליהו לרפואה, אלא אפילו לא אחזו החולי עדיין אלא שהוא ממשפחה שיש להם חולי זו ותולה הקמיע שלא יתפס בהחולי מותר, אמנם בקמיע שיש בהם פסוקים אסור לצאת בה אלא א"כ היא מחופה עור [גמלא סג.], כדי שבכניסתו לבית הכסא לא תהיה מגולהי, וקושר ומתיר את הקמיע ברשות הרבים ולא חיישינן שמא יטלטלנו ד' אמות ברשות הרבים, דבעלי הקמיע חוששין שלא יזוו ממקומן בלא הקמיע, ובלבד שלא יקשרנו בשיר או בטבעת ויצא בו לרשות הרבים, שאז יהיה חשדא שיאמרו שיוצא בו לשם תכשיט וזהו אסור דלאו תכשיט הוא. כו ונאמן הרופא לומר על עצמו שהוא מומחה:

כז פ שנינו במשנה [סו.] יוצאין בביצת החרגול מין חגב והוא לכאב האוזן, ובשן

שועל סגולה שיישן החולי, ובמסמר מן הצלוב הוי לרפואה על מכה ולקדחת שלישית, והגירסא לפנינו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אף בחול אסור משום דרכי האמורי, ולפי"ז הו"ל לפסוק לאיסור כחכמים, האמנם הרמב"ם (סס ס"ג) והטור והשו"ע סעיף כ"ז פסקו להיתר, וזהו ע"פ הירושלמי (פ"ו ס"ט) דגורס דברי רבי יוסי ורבי מאיר אסור והלכה כרבי יוסי, ואפילו לפי גירסתינו הלכה כרבי מאיר, משום דאמרינן בגמרא שם אביי ורבא דאמרי תרווייהו כל דבר שיש בו משום רפואה, כלומר שנתאמת הנסיון שמועיל, אין בו משום דרכי האמורי, ואלו נתאמת בהם הנסיון, וזהו שכתב הרמב"ם (סג) והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל, כלומר שנתאמת אצלם הנסיון שמועיל, וכל שכן במה שהרופאים נותנים רפואות טבעיות על פי חכמת הרפואה דמותר, אבל העושה מעשה שאין בו רפואה טבעית וגם הנסיון לא התאמתו אסור אף בחול משום דרכי האמורי, אמנם מיני לחשים מותר כיון שאין בהם מעשה, ובלבד שלא יהיו מן לחשי עבודת כוכבים, וכן אותם שבדקו ואינם מועילים אסור, ויש מי שחושש בכל קמיע שאינו מן המומחה משום דרכי האמורי, והרשב"א בתשובה [סי' פ"ג] (מ"ב) האריך מאד בעניינים אלו ולא העלה דבר ברור ע"ש, והדבר הברור בזה 'תמים תהיה עם ד' אלקיך' (דברים י"ג) ואין להשתמש רק ברופאים מומחים ובתפלה לה' ובצדקה שזה ורדאי מועיל:

פא מי שיש לו מכה בפיסת רגלו וקושר עליה כח מטבע להגן שלא ינגף ברגלו, ומדרך הסגולה בזה שיהיה דבר קשה וממתכת של כסף שיש בה כעין לחלוחית ושתהיה על זה צורה [גמלא ורס"י סס. (ד"ה סולט)], וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ו מ"ו ד"ה וסלע) שזהו מן הסגולות, ע"ש, ויש מי שאומר שאם אינו מרפא אלא רק מגין שלא ינגף ברגלו אסור

פסקי משנה ברורה

[כג] במשנ"ב (פ"ק ק"א): ואם הוא חולה שיש בו סכנה אי שקיל מגיה, דאז אין צריך להסירם, בכל גווני מותר לצאת. [כד] במשנ"ב (פ"ק ק"י): ואם החולה יש בו חשש סכנה כ"ר

שרפאוהו מכבר, כיון שנקרא קמיע שאינו מין מן המומחה, ושאריו האחרונים מפקפקין בזה. [כז] בבית"ל (סכ"ה ד"ה ודוקא): עיין בבאור הגר"א מה שהקשה ע"ז ונשאר בצ"ע.

ולכן ודאי דיש ליתזהר להחמיר שלא לשנות חלב
עכו"ם בפיקוח ע"י מצלמה.

סימן קעז

רפואה אלטרנטיבית

* **נחלקו** חכמי זמנינו אודות שיטות "רפואה
אלטרנטיבית" שבא מעובדי ע"ז מהודו
וסין, ונתפשט אצל החרדים בא"י ובחו"ל בזמן
האחרון. יש אוסרים לרפאות בשיטות אלו, ויש
מתירים וטוענים שרפואות אלו הם רק כוחות
טבעיים שקיים בבריאה שלא היה ידוע אצלינו
רק אצל הנכרים עובדי ע"ז שבהודו וסין, ומהם
נתגלה לנו בזמנינו, ולדבריהם הוכח שרפואות
אלו מועילים.

ומצאתי בספר היכל הנראה לידידנו הגר"מ
בראנדסדופער שליט"א שמביא
שאביו בעל הקנה בושם זצ"ל כתחילה אמרו לו
ששיטות "הרפואה אלטרנטיבית" פועל ע"י
כוחות טבעיים בלבד, ולכן התיר לילך אצל
המטפלים ברפואה זו, אבל אח"כ כששמע מעוד
אנשים שזה בנוי גם עפ"י כוחות לא טבעיים,
ויש בזה עוד חששות, שוב לא היה מתיר לילך
למטפלים, ורק למי שאחז באמצע טיפול

והרגיש שהטיפול עוזר לו התיר לו להמשיך
בטיפול עד תומו עכ"ד. ואני איני מורה בין
להתיר בין לאיסור ורק בקשתי שעכ"פ אותם
שמטפלים בשיטת הרפואה אלטרנטיבית יתלו
שלט במרפאה שהרפואה היא הכל עפ"י דרך
הטבע בלבד, ונבאר טעם הדבר בס"ד.

הנה לדעתי הדבר תלוי, שאופן הרפואה
שנתקבל אצל הציבור שיש כזה כוח טבעי,
ואף אם לא נתקבל כן בוודאות מ"מ נתקבל
אצלנו שאי"ז מוכח כלל שזהו שינוי מגדר הטבע
ואפשר שזהו כוח טבעי, אין בזה איסור כישוף,
ומותר לעסוק בכך. אבל אופני הרפואה שאצל
הציבור לא נתקבל אצלם שזהו רפואה בדרך
הטבע, והיינו שאינו מוכן בשכל שלנו שיש כזה
כוח טבעי הקיים בבריאה, ובעינינו נראה
שהרפואה הוא בשינוי מגדר הטבע, בזה חוששני
שאפי' אם האמת הוא שזהו כוח טבעי שלא ידוע
אצלנו רק אצל האומות בהודו וסין, מ"מ כל עוד
שאצל הציבור לא נתקבל כן, ונראה אצלנו
כשינוי מגדרי הטבע, זהו בכלל איסור כישוף,
שאפי' מה שרק נראה לעיני בני"א שזהו שינוי
מגדר הטבע הוא ג"כ בכלל איסור כישוף. ועכ"פ
יש לאסור משום מראית העין, דהרואים ידמו
שזהו מעשה כישוף^א.

א. מיהו י"ל דאם בנד"ד יש איסור משום מראית עין דכישוף תלוי בפלוגתא, דהנה נחלקו הרמב"ם והגר"א מהו כישוף, שדעת הרמב"ם שכישוף הוא דבר תוהו והבל שאינו מועיל כלל, וכלשונו (פי"א מהל' ע"ז הלכה ט"ז) "ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב, הן הן שהטעו בהן עובדי עבודה זרה הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהו אחריהן, ואין ראוי לישראל שהן חכמים מתוכמיהם להמשיך בהבלים אלו ולא להעלות על הלב שיש בהן תעלה שנא' וכו', כל המאמין בדברים אלו ומיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודברי חכמה אבל התורה אסרה אותן, אינו אלא מן הסבלים וחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה, אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיה ברורה שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינן דברי חכמה אלא תוהו והבל". ע"כ. וכ"כ המאירי והמהרש"ל (פסחים קט).

אבל רבינו הגר"א בביאורו ליו"ד (סי' קע"ט ס"ק י"ג) כתב "שהרמב"ם נמשך אחר הפלוסופיא ולכן כתב שכשפים ושמות ולחשים ושדים וקמיעות הכל הוא שקר, אבל כבר היינו אנו על קדקדו שהרי מצינו הרבה מעשיות בגמ' ע"פ

רק רפואות שמובן בשכל שאולי זהו כוח טבעי,
לא שייך לאסור משום דרכי האמורי.

מיהו שוב טענו לי דאזתם אופני רפואה
אלטרנטיבית שלא נתקבל אצל הציבור
שאפשר שזהו כוח טבעי, אין זה שהציבור
סבורים שהם כוחות בלתי טבעיים וככישוף,
אלא הציבור סבורים שאותם אופנים אין בזה
שום ממש והוא רק דמיון כוזב של המטפלים
בכך, וא"כ שוב ל"ש לאסור משום מראית
עין דכישוף, שהרי אין מי שסבור שזהו
כוחות כישוף. אבל לא נתברר לי אם
המציאות כטענתם, או שהציבור סבורים שגם
אותם האופנים מועילים לרפואה ורק שזהו
כוחות בלתי טבעי, וא"כ יש לאסור עכ"פ
משום מראית עין דכישוף וכמ"ש. ולכן אין
אני מורה בין להיתר ובין לאיסור וכדעת
ידידי בעל הקנה בושם זצ"ל, אבל נתפשט
לנהוג להתיר.

[וי"ש] יחידים ממש בין בני ברית ובין נכרים
שמפורסם שהם עם כוחות בלתי טבעיים
ויכולים להשיב מה הבעיה אצל אדם שלא
ראוהו מעולם, ולפי"ד אף אם באמת אינו פועל

ולפי"ז נמצא ששיטות הרפואה אלטרנטיבית
שנתפשט אצל הציבור להאמין שזהו
רפואה טבעית, כדיקור סיני, הומאופתיה, אבני
חן, פרחי באך, פשוט שמותר להתרפאות בהם.

✱ מיהו אף שמעיקר הדין דעתי שפשוט
להתיר ברפואות אלו וכמ"ש, מ"מ אני
מעדיף שגם ישימו שלט במרפאה או שיאמרו
כן לכל אחד שבא להתרפאות, ששיטת
הרפואה אלטרנטיבית אינה כישוף כלל רק
הכל בדרך הטבע.

ולענין בדיקת קינסילוגיה (בדיקה ע"י
השריר), הנה יש כמה אופנים היאך
לעשות הבדיקה, ואני כשלעצמי איני יודע איזה
אופן נתקבל אצל הציבור שמובן בשכל שאפשר
שזהו כוח טבעי, (וכן שיטת מוח אחד אינו ברור
לי אם נתקבל שמובן בשכל), ולכן איני מורה
בזה בין להיתר ובין לאיסור.

והנה מה שיש שפלפלו עוד לאסור שיטות
הרפואה האלטרנטיבית דכיון שהוא רק
דמיון ומקורם הוא מהאומות בהודו וסין הוא
בגדר דרכי האמורי. הנה לדברינו שאין להתיר

שמות וכשפים" והתורה העידה על מעשי כישוף של חרטומי מצרים "ויהיו לתנינים" ועיין זוהר, וסיים "והפלוסופיא
הטעתו לפרש הגמ' הכל בדרך הלצה ולעקור אותן מבטן, וד"ו איני מאמין בהם ולא מהם ולא מהמונם אלא כל
הדברים הם כפשוטן". ע"כ. וכן דעת הרמב"ן בפירושו לתורה (דברים י, ט). והיינו שלדעת רבינו הגר"א הכישוף הוא
שעושים דבר אמיתי ומ"מ אסרתו התורה.

ומעתה י"ל דמש"כ לעיל שאיסור כישוף הוא בשעושה דבר בניגוד לחוקי הטבע היינו רק לדעת הגר"א ודעימיה, אבל
לדעת הרמב"ם ודעימיה דכישוף הוא בשעושה דבר שנראה לעיני בני אדם שנשתנה טבע הבריאה אבל באמת לא
נשתנה הטבע והוא דבר שקר וכוזב, א"כ אפשר דאם רפואה אלטרנטיבית אסורה משום כישוף אינו תלוי אם נתקבל
אצל הציבור שזהו שינוי מדרך הטבע וכמ"ש לעיל, אלא כל שוראים שמועיל לרפאות החולים ונתקבל להאמין בן
אינו בכלל איסור כישוף, שהרי באמת אינו דבר שקר וכוזב וגם אינו נראה כן. (וכמובן שכל זה שהמטפלים עצמם
טוענים שהרפואה אלטרנטיבית רק בכוח הטבע, שגוה י"ל דאף אם לא נתקבל כן אצל הציבור, מ"מ בין שמועיל
לרפאות החולים ונתקבל כן, תו אין בזה משום איסור כישוף, אבל אם המטפל עצמו טוען שהרפואה הוא בכוחות
בלתי טבעיים והוא בכוחות כישוף, הרי"ז לכו"ע בכלל איסור כישוף).

ולגנות השם בומביי בהודו ועוד כמה עיירות שם ששם כשם הע"ז שלהם, ותמה דלא שמענו שנוהגין כן, והאמת שאני תמה יותר שגם יש משמות החדשים הלועזים (פברואר מרץ יוני יולי) שמקורם ע"ש ע"ז, ולא שמענו מעולם שצריך לשנות.

ר"ק האמת יורה דרכו, דאף כשזהו על שם ע"ז, מ"מ כיון שלא ידוע לאנשים שזהו שם של ע"ז, אין בזה איסור כלל, ואף שעובדי ע"ז משתבחים בכך שעיירות קרויות על שם, מ"מ כיון שלסתם אנשים לא ידוע להם שזהו שייך לע"ז, לא משתבח הע"ז בכך, ותו אין בזה איסור כלל.

ומיידו אפשר שבעיר מומביי שיש המון עובדי ע"ז מקבוצת הינדו וידוע ומפורסם שזהו להזכיר ע"ז שלהם, אולי היה מקום לאסור, אמנם נראה גם בזה להקל שכיון שכבר בימי האנגלים שינו שם העיר ל"בומבי" ולא כפי שקראו לו מקודם לכן "מומבי" כשם הע"ז שלהם ממש, א"כ זהו גופא מראה זלזול בע"ז שמשנים שמו, ואין צורך לשנות עוד.

ובבבדו מביא בשם חכם אחד שהקפיד לשנות השם, ולדברינו אין צורך לכך, ומה עוד שמבואר בירושלמי שכשעובר ליד בית ע"ז, לא יתרחק מזה, שבזה שיתרחק נמצא דאדרבה מחשיבו שצריך להתרחק ממנו, בשעה שהוא אפס ממש, וכעין זה בנידון דידן שמחמיר לשנות השם במקום שלא ידוע לאנשים שקרוי ע"ש ע"ז, נמצא שעל ידו מתעוררים לידע הע"ז ומחשיב אותו בכך.

והע"ם שם בהודו עד היום אדוקים הם בע"ז, וראוי ללמוד לאנשים הגרים במקומות אלו הלכות ע"ז כי רבים הם.

עם כוחות של כישוף רק שניחון מהשמים בכוח בלתי טבעי לידע נסתרות, מ"מ כיון שזה נראה בניגוד לדרך הטבע יש לאסור משום כישוף, אא"כ יש חשש מחלה מסוכנת, (ויש שמתירים אם אומר שדבריו אינם בודאות וזהו רק השערה בלבד).

והנה הרבה אופני רפואה אלטרנטיבית הם עפ"י יסוד שיש "אנרגיה עולמית" (צ"י) המצויה בכל מקום שחודרת לגופו של האדם, ובארצות המזרח כסין ישנם שמאמינים שהאנרגיה עולמית הוא עצמו אלהות וטוגדים לו, ולכן איסור חמור להתרפאות אצל רופאים מסיך והודו שמאמינים שה"אנרגיה העולמית" הוא אלהות עצמו, ואפי' במקום פיקוח נפש (וכמב' בגמ' ע"ז כו: ובשו"ע יו"ד סי' קנ"ה ס"א). מידו מה שהם מאמינים שהאנרגיה הוא אלהות אי"ז אוסר להתרפאות באנרגיה העולמית מרופאים בני ברית הסבורים שיש אנרגיה עולמית ויודעים שהוא רק כוח שיצר הקב"ה בבריאה להשפיע האנרגיה לעולם ואין לו יכולת לעשות מעצמו כלל. (וכמו שמה שהנכרים עובדים לשמש אי"ז אוסר לנו להתרפאות מהשמש).

סימן קע"ח

עיר בשם ע"ז

קבלתי מכתבו ששואל האך מותר להזכיר שם העיר בומביי בהודו שנקרא על שם ע"ז שלהם "מומביי", שהרי מבואר בגמרא סנהדרין (דף עג) שמה"ת אסור להזכיר שם הע"ז, שנאמר ושם אלוהים אחרים לא תזכירו, וכן איתא בתמורה (דף כח) שצריך לכנות לע"ז שם גנאי, ולדבריו צריכים לשנות

אמנם אם הרופא חושש פן ינזק הוא ע"י תביעה משפטית אינו חייב לסכן את פרנסתו.

והעצה הנכונה שהרופא יביא לכך שבני הדודים יבדקו בלי לחשוף את מחלתו של זה. וימצא תחבולה אחרת להסביר להם למה חושש הוא לגביהם ולמה הוא מציע להם שיבדקו, ואם א"א לו להערים בכגון דא, יאמר להם שמי מבני המשפחה נמצא נושא גן זה שיכול לגרום דם לב בלי לגלות מי זה שנמצא נגוע ומאיזו משפחה וכדו'.
ביקרא דאורייתא
אשר ויום

החוק צריך לפנות אל "ועדת האתיקה" ע"מ לקבל אישור לגלות. אך ודאי שאין לוועדה זו כל תוקף עפ"י ההלכה כיון שאין התורה נר לרגליהם ואין ההלכה אור לגתיבותיהם.

והנה במק"א כתבתי דמותר לגלות סוד כדי למנוע נזק מאחרים וכדי להציל עשוק מידי עושקו, אך בתשובה הנ"ל מדובר היה בסוד בעלמא שגילה אדם לחבירו ולא בסודיות רפואית. אך בנידון דידן שבכ"ז מדובר בגילוי שיש בו הצלת נפשות, אף אם נניח שאין בזה חיוב לגלות וכמבואר לעיל אות ב' נראה דמן הראוי למצוא דרך ליידע את כל מי שמידע זה נתון לו.

סימן קכח

איסור דרכי האמורי ברפואה משלימה

כבוד ידי"נ המופלא והיקר
הרה"ג ר' דניאל ורמקלין שליט"א

במה ששאל לדעתי בענין הרפואה המשלימה כגון שיטות "מח אחד" ו"קינסילוגיה" ובעיקר שאל לגבי שיטת טיפול E.F.T. בשיטה זו לוחצים על נקודות שונות בגוף. לדברי המתעסקים אפשר לטפל גם מרחוק ע"י העברת אנרגיות לגוף.

שאל מע"כ אם מותר לטפל בכל הנ"ל או שמא יש בזה משום דרכי האמורי.

דרכי האמורי כמבואר בשבת (ס"ז ע"א) ובחולין (ע"ז ע"א).

ואף שכתב בפנים מאירות ח"א סימן ל"ו דכל שאינו נעשה בגוף החולה אלא במנותק ממנו אסור, והוציא כן מדברי רש"י בחולין (שם) שפירש מה שאמרו כל שאין בו רפואה יש בו משום דרכי האמורי "כגון שעושים שלא על התולי כגון קבורת שליא בפרשת דרכים וכיוצא בהן

הנה מע"כ לא שאל לדעתי בענין טיב כל הנ"ל ובאיזו מידה הדברים מועילים, ולדעתי רוב הדברים שהמון העם נוהה אחריהם הם דברי שטות והבל, אך התורה לא אסרה להשתטות, ולענ"ד אין בכל אלה איסור כלשהו. דלשיטת המטפלים מדובר בטיפול המושתת על דרכי הטבע, הגופני והנפשי, ולא בעניני הסגולה עסקינן. וכל דבר שיש בו רפואה אין בו משום

RABBI REPHUEL SZMERLA
(2017)

The Rabbinic prohibition of being healed by one who ascribes his healing power to an *avodah zarah* applies only when the healing is clearly attributed to a false god, such as when the healer mentions the name of his god in an incantation. When this attribution is not obviously present, the above prohibition does not apply.⁶² Since Chazal enacted this prohibition to protect us from being drawn to idolatry, when there is a doubt whether the healing is attributed to a false god, they saw no reason for concern.⁶³ The Reiki attainments have no clear association with idol worship. Even if Usui became attuned while meditating at a Buddhist monastery, nowhere is it reported that he practiced idolatry there or that his attainment was the result of idol worship. Buddhism is not a religion centered on the worship of a god, but a way of life based on the quest for enlightenment through meditation and negation of the self.⁶⁴ It is at worst no more than doubtful whether the original Reiki attainment was connected with idolatry. There are thus no grounds for applying this Rabbinic prohibition to Reiki.

In summary, there is nothing objectionable in the practice of Reiki. One may be treated by a Reiki practitioner even if he is not Jewish, and one may learn the Reiki system of healing.⁶⁵ However, due to the since Usui received his attainment in a Buddhist monastery, and thus one who benefits from them is benefiting from *avodah zarah*. This claim is untenable. It is a fundamental principle that idolatry has no power whatsoever and cannot affect the world in any way (see p. 19 footnote 37). Therefore, even were it true that Usui engaged in idol worship, his attainment could not have been generated by that worship.

62. כר נבואת מדינת ישראל (י"ד) כ"ד ק"ח ס"א.
ע"פ לעיל עמ' 19 הערה 37.

64. Although Usui may have experienced his attainment as a result of meditation, which is a central aspect of Buddhism, it should be emphasized that meditation itself is not an idolatrous practice. See p. 134 for further clarification of this point.
65. This ruling concurs with the view of Dayan Gavriel Krausz, *Rosh Beis Din* of Manchester, England, that as long as a Reiki practitioner does not claim that the

fact that some people are under the false impression that Reiki stems from idolatrous practices, it is recommended that Jewish practitioners not refer to their practice as "Reiki" and not use its symbols, so that they will not appear to be engaged in forbidden behavior.

This ruling applies only to the practice of traditional Reiki. However, should a practitioner incorporate the invocation of angels or any other such prohibited ritual into his Reiki practice, one may not be healed by him.⁶⁶

It is always ideal, when possible, to use a G-d-fearing Jewish practitioner who received halachic endorsement on all aspects of his practice from a knowledgeable and competent rabbi.

Torah Basis for Hands-On Healing

Thus far, we have dealt with the halachic status of hands-on healing. It is worth noting that various Torah sources exist which allude to the fundamental principles of hands-on healing.

The concept that energy can be transferred from one person to another through the hands is clearly found in the writings of Ramban regarding the verse, *She will give birth on my knees and I too will be built through her* (Bereishis 30:3):

She will give birth on my knees can be understood literally, that Bilhah will give birth while sitting on Rachel's lap. Thus, Rachel

healing energy is a deity nor does he attribute it to any deity, one may benefit from his healing abilities (see above, p. xxvi, and עמ' שמ"ו). Aside from being the *Rosh Beis Din* of Manchester and the author of many *sefarim*, Dayan Krausz is also an expert on Reiki, making him an unparalleled authority in these matters.

66. אך אין חייב לתוש לזה כל זמן שפניו רגליים לדבר, כמעט נבואת מדינת ישראל (י"ד) כ"ד ק"ח ס"א.
ובטעם הדבר שלא ע"פ לומר בזה ספק דאורייתא לדחות ע"פ בש"ת דודאי השדה (כ"י נ"א), בצל החכמה (ח"ג ס"י ל"ט אות ג') ושבת הלוי (ד"ג ס"י ק"א, ד"ה הנה המכה), הנבאנת דבריה לעיל (עמ' 19 הערה 37).

said: *She will give birth on my knees and I will draw energy from her*, for the word *בנתתי* [I will be built] is an expression of drawing energy.⁶⁷ This [process of energy transfer] is similar to what Hashem told Moshe (Bamidbar 27:18–20): *Take Yehoshua the son of Nun, a man of spirit, and lean your hand on him ... and you shall bestow some of your splendor upon him, for by leaning his hand on Yehoshua, Moshe's holy spirit was being imparted to him.*⁶⁸ Yaakov Avinu, too, employed this process when he blessed Ephraim and Menashe, as it says (Bereishis 48:14): *And Yaakov stretched out his right hand and laid it upon Ephraim's head, and his left hand upon Menashe's head ...* This is a fundamental principle regarding the placing of hands, that it allows the appropriate energy to flow onto the recipient. This was the purpose of leaning the hands upon the head of the sacrifice, and this was also the purpose of Aharon Hakohen raising his hands toward the nation when he blessed them — for he could not place his hands over every single person ... Here too, Rachel wanted to draw upon herself the ability to have children, therefore she said, *She will give birth on my knees, and I too will be built through her*. In so saying, she meant: *Billah will give birth on my knees and I will thereby draw the power of conception from her.*

(*HaTemunah V'habitachon*, Chap. 24)⁶⁹

67. וזה לשונו השלם של הרמב"ן: "ומטעם עולם חסד יבנה ואבנה גם אנכי ממנה דוגמת המשיכה ואצילות כח", וכוונתו בזה שהשורש יבנה בלשון נפעל מורה על המשכת וקבלת כח וזהו פשט הפסוק 'עלם חסד יבנה' שהעולם מתקיים ע"י קבלת השפע של חסד הנאלץ מהקב"ה, וזהו ג"כ כוונת הפסוק 'אבנה גם אנכי ממנה' שכללה תשוב על ברכי רחל בשעת לידה תפבל רחל כח הלידה ממנה. וכן מפורש בסוף דברי הרמב"ן.

68. וכן הוא מפורש בפסוק (נרברים ל"ד, ט) 'ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עלי'.

69. "יש לומר לפי פשוט הדבר במה שאמרה ותלך על ברכי כי הוא ממש, ומטעם עולם חסד יבנה ואבנה גם אנכי ממנה. דוגמת המשכה ואצילות כח. כענין מה שנתאר למשה קודם לך את היושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו, וכתיב ונתתה מהחודך עליו, ו"ל כי בסמכו את ידיו עליו היה מתאצל רוח הקודש עליו, וכן עשה יעקב אבינו לאפולם ומנשה כשברכם שנתאר וישאל את ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים ואת שמאלו על ראש מנשה וכו', זה כלל גדול לסמכות לטוב או למוטב או לבעלי קורבן להאציל על הדבר שסומכין עליו הנח האהוי לענין זה, ובכלל זה ענין נשיאות כפים לפי שאלא היה יכול לסמוך ידיו על כל א' וא' מישוראל וכו', ולפי שרצתה רחל

We also find that the hands possess the ability to transmit healing energy. *Minchas Yehudah*⁷⁰ comments on the verse (*Yayikra* 9:22), *And Aharon raised his hands over the people and he blessed them:*

It is evident from here that one who blesses someone should place his hand over the head of the recipient ... so that the blessing will be able to take effect and not be for naught. And so too with a sick person, one should place his hand upon the diseased area and pray, as we find that Naaman [who came to Elisha to be healed from his leprosy] got upset at Elisha who did not place his hand over him...

(*Minchas Yehudah, Yayikra* 9:22)⁷¹

Regarding another incident, when Elisha came to revive the dead child of the Shunamite woman, the verse says:

He lay down upon the child, and put his mouth upon his mouth, his eyes upon his eyes and his hands upon his hands.

(*Melachim* 2 4:34)⁷²

The commentators explain that when prophets performed miracles, they would generally apply some degree of effort via natural

למשוך כח הלידה לך אמרה ותלך על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה וכשתלך על ברכי אמשור ממנה כח החייו"ן (ספר האמונה והביטחון, פרק כ"ד). וכו"ה בריקאנטני (פרשת ויצא), חם רבינו בחיי רמז לזה בפירוש ויצא (ל' ב') ובפרשת ויחי (מ"ח, י"ג). וענין גם בדרשות הר"ן (דרוש ב') בביתאור הפסוק ויעתר יצחק לוי לנטות אשתו.

70. Written by the *Mekubal Rav Yehudah Patayah* (1859–1942), a disciple of *Ben Ish Chai*.

71. "מבאן מוכרח שראוי להמנבך את חבירו להניח את ידו על ראש המתברך כי בזה יהיה מקום לחול הברכה ולפעול פועלותה כראוי ולא תהיה ברכה לבטלה, וכן ראוי לעשות לאדם החולה, להניח את ידו על מקום החולי ושים יתפלל על החולה, שהיה מצינו שהקפידו נעמן על שלא יהיה אללישע ידיו על מקום החולי ויאלץ ויאמר חתי אמרתי אלי יצא יצא נעמן וקרא בשם ה' אלקיך ויהיך ידו אל המקום ואסף המאורע. גם מזה מוכרח שזה היה מנהג קודם נדע לכל אדם להניח המתפלל את ידו על מקום החולי ומגיפה גם על הצדדים של מקום החולי בעת שמתפלל, ולכן קוצר נעמן החלי. ומה שלא עשה אלישע כן, לפי שהיה נעמן מצויר שיהא טמא, ולא רצה אללישע ליגע בו כי תסתלק ממנו השכינה" (מנחת יחודה, פרשת שמעתי), וע"ש שהאר"י עוד. עיי' גם בספר דברי תורה להמנהגת אלעזר (מיד ט"ו ק"ז).

72. "וישבע על היולד וישם פיו על פיו וענינו על פניו וכפיו על כפיו" (מלכים ב', ד', ל"ז).

means.⁷³ Thus, when Elisha placed his body upon the child's body, he was performing an act by which one can transfer energy onto another.⁷⁴

An allusion found in Chasidic works can be applied to the concept of hands-on healing. We find in *Tehillim* (107:20): *He will send His word and He will heal them* (ישלח דברו וירפאם). Although this verse refers to Hashem's blessing of healing, it also contains a hint to the healing powers sent through His emissaries: The first letters of these words form the word ידו (his hand), while the final letters form the word מוח (brain).⁷⁵ This corresponds to the process of energy healing: The external part of that process (alluded to in the first letters) is the placement of hands over the sick person. But it is the underlying element (alluded to in the last letters), the intent of the therapist, that has the power to direct the energy and thereby facilitate the healing.

73. עיין ברומב"ץ (בראשית ו', י"ט) שכתב: "כי כן הדרדך בכל תבטים שבתורה או בנביאים לעשות מה שבבית אדם לעשות, והשאר יהיה כדבר שממים". והרד"ק (מלכים, שם) כתב: "כי רוח תבטים נעשים עם מיטע תחבולה מדרדך תגלגל", וע"ע בספר החינוך (מצוה קל"ב) שהאריך בזה. ועיין בדעת תורה להר"ד קרוהם הלוי ליבאביץ זצ"ל (פרשת יתרו) שכתב: "זהה"ש במעשה אלשיע הלא נאמר וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו ויגהר עליו ויחם בשור הילד, כולם הם ענייני טבע ולא להטם עצמאם".

74. כן הוא בפירושו האברבנאל (מלכים א', י"ז, י"א) וזה לשונו: "שנשתטה עליו וכו', שרובא דרורא מאיכדי הנביא ורורו אל הילד לשיתן לו מחי"י". והמלבי"ם כתב: "ישם פיו על פיו להשיב בו רוח מחייתו, ושם עיניו על עיניו להשפיע עליו הרגשת החיים השכל מחייתו, וכפי על כפיו להרכין את הנפש הטבעית שתתגלה על כל האוף מן כפיו ובהו הכין שלשה הלקי הנפש לקבלת החיים", ופ"ה בדרשות הר"ן (דרוש ב', י"ה וכל זה): "בהחיות אליהו בן האשה האלמנה הצדקנית והמורד על הילד ג' פעמים ובהו נתקן ענין הגשם ההוא וקבל צורת החיות, ואלשיע ג"כ בהחיותו בן השונמית שבת עליו ושם פיו על פיו".

75. כך מציינו בספר דברי תורה להמנחת אלעזר זצ"ל (מל"ד סי' ק"י"ז) שהראשי תיבות ידיו וטופו ריבות מ"ו"ח וזורים על שלוחי ה' המשפיעים רפואה לחולים, וזה לשונו: "הענין אין על ידו הי"ד ויכולו לרפאות את החולה, והה' שמעתי בשם הרב הקדוש מרוזין ז"ע שהגידו לו בשם צדיק קדוש א' שמציינו ידו על אבר החולה ובהו מרפאה ומה מברך בידי והרמו "ישלח דברו וירפאם ידיו". והשיב הרה"ק מרוזין אנהו נוהגים להמשיך זה במרו"ח בתפלתו והרמו סי"ת ישלח דברו וירפאם הוא מ"ו"ח". [ומה שהחזיק מצדו קדוש א' שחיה מרפא חולים ע"י הנתנת ידו, כך היה נוהג רב שלום ורקם מבעלזא זצ"ל והיה אומר שקיבל כח זה מהרה"ק וממ"ד מקאונץ זצלה"ה (ע' באורל אלעלך דף י"א ע"ב וביקורת שלמות דף י"ז ע"ב)].

The principle that a person's auric energy can be channeled through his thoughts finds support in the writings of Rav Tzaddok Hakohen (1732-1810):

[The Baal Shem Tov said that] the essence of a person is found wherever his thoughts are. For the essence of a person is not his body but his *nefesh*, and the essence of the *nefesh* is the human ability to think, meditate, and desire. Therefore, the essence of a person is found wherever his thoughts are at that particular time.

(*Tzaddok's Hatzaddik* §144)⁷⁶

76. "במקום שהו"א המושבה של אדם שם הוא כל האדם, כי עיקר האדם אינו המוח רק הנפש, והנפש אינה דבר רק כח המחשב ומנהיגו והרצתו שבאדם, ומקום שנחשבבתו אדוקה כל הוא כל צורת האדם באותו עת" (צדקת הצדיק, אות קמ"ז).

וכך מובא עוד בכמה ספרים בשם הבעש"ט זצ"ל עיין בתולדות יעקב יוסף (פרשת שלח, דף ק"ט ריש ע"ג): "שמעתי ממורד זל"ה מקום שהמושבה של אדם מגעת שם הוא נטל, ודפי"ח" (תוי"ט שלח, ק"כ"ט ריש ע"ג), וע"ע בכתר שם טוב (אות י"ז), לוקשי אמרי"ם (דף ד ע"ג), לקו"י (דף ד', בן פורת יוסף (רי"ש פרישת ידות, ע"ד ד'), ובספר תורת המגיד (פ' פשוט, ד"ה ופשוטו) כתב: "יש על זה כמה גופניות שבעצמות מקום או דבר שאדם מחדש הר"ל כל חיותו מצומצמת באותו מקום או דבר לבד", וע"ע מהו עמוד הניבודה (דרוש התשובה, דף קמ"ד).

והשם משמעותו כתב (פ' לך, עמ' ע"ז) שאבי האבני נור זצ"ל הביא ראיה להבעש"ט מהוא דאיתא במשנה (גירסאות מיט): והפסח בש"ע (סי' ת"ט סי' א') שרוב בדרך ורועה לקנות שפיותה תחת אילן מטיינים וירא שמה תחשך קודם שישגים לשם יכול לומר שביחתי תחת אילן ועי"ץ קונה שפיותה שם, והיינו ש"י"י שהושב על המקום ההוא ככל נמצא גופו השני שם ממש [לפי זה הא דאייתא שם (עינידובין ג', ואו"ח סי' ת"ט סי' ב') שאם היה אחוז מכ"י אותו מקום ואחוז שאינו מוכ"י, מי שאינו מכ"י יכול למסור שפיותהו למי שמכ"י ואומר לו שביחתי עמך והמכ"י אומר שביחתי במקום פלוני, היינו טעמא דעי"י מושבה נעשה איהודו הנפשות וכל מקום שהאף שי של תבדו הולך גם גוף השני שלו הולך לשם, מכיון שהם מאוחדים].

וזה לשון השו"ת ד' תמוז (מפיעת נעלמים, סי' ז' אות י"א): "ודנה כד"י להטביע לך קצת וכו' אומר לך עפ"י דברי מורד אשר אלקי ר"י בעש"ט ממצובולש"ל שאומר כל מקום שהאדם חושב שם הוא כולו (תולדות יעקב יוסף פ' שלח דף קל"ט ע"ג ועוד), ובא"ר תלמידיו דבריו עפ"י מה שאיתא בזה"ר (פ' תרו"ך דף ע"ז ע"א ושאר מקומות) שהאף אינו האדם, רק הוא מלכ"ש ותרתיק שלו"ש האדם כדרכינו (איוב י', י"א) עור ובשר תלבישני, והאדם עצמו הוא המושבה, לפיכך מקרא הגוף רק בשר אדם כדכתיב (שמות ל', י"ב) על בשר אדם לא יסך, אבל לא האדם עצמו. והנה אם האדם עצמו הוא המושבה א"כ נמצא כי במקום שהמושבה היא שם שמה הוא האדם כולו, דפי"ח, ולפי זה תולד להבין שלפעמים אתה בא לחזק שר צבא מומגים לזכ"ר אותו, ואתה רואה אותו למראה עיניך שוכן באותה טעה באותו מצינוי. ופה ומהדור, וישב על כסא מרובד שש ורקמה, ובאמת הלא אשר אתה רואה הוא רמיון אשר ידאו עיניך הבהיירים ומשמייים, כי בהיות הש"ר ההוא חושב עתה מתחשבת זימה וניאות מאשה קדישה חונה, ומחשבתו שקרובה במקום וסיוגנות, א"כ הנהו מונח עכשיו כולו בסיוגנות בעמק עברו מלא דם בחמת מלא צאות,

גבר באישה תוך כדי טיפול, אך אין בו כדי להתיר מגע; ואילו אחרים כתבו שעיקרון זה מתיר גם מגע. בשל סיבה זו, יש שרצו להתיר מגע גם לבעלי מקצוע אחרים, דוגמת ספר, שעבודתם כרוכה במגע באישה.⁸ הרב פיינשטיין אינו מתייחס לשאלה זו במפורש, אך נראה יותר מדבריו ש"בעבדותיהו טריד" עשוי להתיר גם מגע אסור.

כאמור לעיל, מעבר לבעיית המגע, קיים גם איסור הלכתי על שימוש באישה, אולם הרמ"א כתב שנהגו להקל בזה. בערוך-השולחן (אה"ע כ,ז) כתב ששימוש באישה דרך שירות נראה לו שמותר, אך אין להתיר רחיצה על ידי אישה. בנשמת-אברהם (אה"ע כא,ב) הביא תשובת הרב ולדנברג, שהעיד שרב אחד שרצה להתיר רחיצת גבר על ידי אישה, והרצ"פ פרנק "הכריח את הרב לחזור מהוראתו, ומאז לא ישמע ולא יפקד על לב מישהו להתיר דבר תמוה כזה". כפי שהזכרתי, למרות האמור, נראה שמקובל להתיר לאחות לרחוץ גבר חולה המאושפז בבית החולים והזקוק לכך. נראה שבמקרה זה ברור שמדובר בטיפול הכרחי לבריאות החולה, אין כל ספק על אודות כוונתה של האחות ואין גם כל חשש שהמגע יידרדר למגע אינטימי.

ד. מגע ברפואה משלימה

לא מצאנו תשובות מפורטות של אחרוני דורנו בעניין המגע ברפואה משלימה. באתרי שו"ת מצאנו כמה תשובות כאלה, ולפחות חלק מהרבנים המשיבים סבורים שלרפואה משלימה יש מעמד הלכתי דומה לזה של רפואה, ומתירים מגע בנסיבות מוגדרות.⁹

לעניות דעתי נראה שלא ניתן להקיש באופן פשוט מרפואה לרפואה משלימה, שכן יש מספר הבדלים בין טיפול רפואי אצל רופא לבין טיפול ברפואה משלימה:

- הטיפול אצל רופא הוא בדרך כלל קצר יותר מטיפול ברפואה משלימה.
- טיפול אצל רופא ניתן לרוב בבית חולים או במרפאה, והמיקום מעיד על כך שהטיפול הוא רפואי. טיפול משלים ניתן לפעמים במקומות אחרים, וניתן לפרש זאת כמיקום המעודד קרבה ותחושה אינטימית יותר.
- אצל רופא מדובר בדרך כלל בבדיקה ולא בטיפול, וגם בטיפול - ברור בדרך כלל מה אמור להתבצע שם, ואין לרופא חופש משמעותי לקבוע מה יעשה וכמה זמן יימשך הטיפול. ברפואה משלימה, המטפל חופשי יותר לקבוע מה יקרה בטיפול, ולמטופל קשה יותר לאמוד האם הוא מקבל טיפול מקובל או שהטיפול גולש לכיוון של חיבה.

8. ראו דיון ארוך בין הרב אבינר לבין אחד מתלמידי הרח"פ שיינברג, שרצה להתיר לגבר לספר אישה: <http://www.havabooks.co.il/shut.asp?cat=22>.

9. ראו למשל תשובות הרב יובל שרלו: בעניין "דיקור במסגרת הפריה", moreshet.co.il/web/shut/shut2.asp?id=124744; בעניין "רפלקסולוגיה וטיפול בגברים",

moreshet.co.il/web/shut/shut2.asp?id=62022 (בה הוא ממליץ שגבר יטפל בגבר ואישה תטפל באישה, אך אם אין אפשרות - מציע להתייחס לרפלקסולוגיה כרפואה, ולהתיר תוך אזהרות כלליות על הגברת הצניעות); ותשובה בעניין "עיסוי ע"י גבר", moreshet.co.il/web/shut/shut2.asp?id=59146 (בה מבואר שככלל יש להעדיף טיפול על ידי בן אותו המין, אולם אם אין ברירה ניתן לסמוך על החיתר של "בעבדותיהו טריד". ראו גם תשובת הרב דוד לאו בעניין "צניעות בלימוד רפואה", המתיר ללמוד רפואה ורפואה סינית משום שמדובר ברפואה - moreshet.co.il/web/shut/shut2.asp?id=15672.

• טיפול אצל רופא הוא בעל יעילות מוכחת, ואילו בטיפולים משלימים היעילות לא תמיד מוכחת.¹⁰

ההבדלים שמנינו בין טיפול אצל רופא לבין טיפול ברפואה משלימה הם משמעותיים, ורובם מכוונים לכך שהגבולות בטיפול משלים פחות ברורים, ויש יותר סיכוי שהמגע יביא לידי קרבה אסורה. לכן, יש מקום להחמיר בטיפול משלים יותר מבטיפול רפואי רגיל.

אולי ניתן להקיש מהיחס ההלכתי לפיזיותרפיה ליחס ההלכתי לרפואה משלימה. בפיזיותרפיה, כמו ברפואה משלימה, מדובר בטיפולים ממושכים, והמגע הוא לשם טיפול ולא רק לשם בדיקה.

הרב נבנצל, הרב שפרן והרב טולדנו דנו בעניין טיפול פיזיותרפי וריפוי בעיסוק בין גבר לאישה (אסיא פא-פב (2008), עמ' 79). הם מציעים להבחין בין מצבים שונים. ניתן להתיר טיפול ללא הגבלה במקרים הקשים שבהם הטיפול חשוב ונחוץ באופן מיידי - למשל לשם מניעת פצעי לחץ בחולה מאושפז, או פיזיותרפיה נשימתית בטיפול נמרץ. לעומת זאת, הם מסתייגים מפיזיותרפיה לשם מניעת כאב גרידא, ודומה שהדבר מקביל לרוב הפונים לרפואה משלימה. במקרים אלו הם מציעים טיפול של גבר בגבר ואישה באישה, ורק במקרים של סבל קשה הם מתירים טיפול, מצומצם ככל שניתן, ועדיף באמצעות כפפות.¹¹

כחקדמה לדברים, מתייחס הרב שפרן לטיפולי הפיזיותרפיה וקובע שחלקם אכן נחשבים לרפואה, אך חלקם יכולים להיחשב רק כהתעמלות וכחיזוק הגוף, וראוי להחמיר בהם. בדבריו הוא נסמך על פסק של הרב ולדנברג, שהגדיר כל טיפול שהאדם זקוק לו והוא חסר לו כרפואה (שו"ת ציץ-אליעזר ח"י"ב סי' מה), ואילו טיפול שהוא פחות נחוץ, אין לראותו כרפואה אלא כסוג של חיזוק הגוף.

ממו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ' שמעתי שקשה מאוד להקל ברפואה משלימה, בעיקר כאשר אין ראיות לכך שהיא מועילה, ולכן ראוי לכל מטופל לפנות למטפל בן מינו.¹² רק בנסיבות קיצוניות, של צורך גדול ושל טיפול מוכח, וכשאינן אפשרות אחרת, ניתן אולי להקל ולקבל טיפול מבן המין השני. קשה לקבוע כללים מתי הדבר מותר, ויש לדאוג לתנאים שבהם הסיכוי למגע של חיבה יפחת - למשל, כשיש פער גדול בגילאים. הרב יעקב אריאל השיב אף הוא ברוח דומה, ולדבריו אין להקל אפילו בפיזיותרפיה,

10. בעניין החשיבות של היעילות המוכחת לעניין ההגדרה ההלכתית, ראו: ישראל כץ ואלעד שיף, "אתיקה רפואית יהודית של רפואה משלימה", הרפואה, אוגוסט 2011, עמ' 672-675. בין הסבורים שרפואה צריכה להיות מוכחת ניתן למנות את הרב רבינוביץ' והרב אריאל שיוזכרו להלן, וכן את הרב שבתאי רפפורט והרב שלמה אבינר.

11. על ההצעה להשתמש בכפפות, ראו פתחי-תשובה יו"ד קצה, יז. ראוי להזכיר לעניין זה את מעשהו של אבא אומנא, שהיה מקיז דם, והשתמש בבגד מיוחד שכיסה נשים שטיפל בהן כדי שלא יתבונן בהן ולא יגע בהן יותר מהדרוש (תענית כא, ב). ניתן ללמוד מכאן שראוי לכסות כל אזור שאינו בטיפול.

12. בעניין רפואה ממש, יש לדון אם אישה חייבת לחפש רופאה וגבר חייב לחפש רופא. יש שמחמירים בכך, אך נדמה שרבים מקלים, ובשו"ת משנה-הלכות (ח"ו סי' רלב) מסביר זאת על סמך הסברה שלא מכל אחד זוכים להירפא. אמנם, יש מחשובי הפוסקים שיצאו נגד מנהג העולם שאישה הולכת לבדיקות שגרתיות אצל רופא גבר, והמליצו לאישה לחפש רופאה - ראו טהרת-הבית (לרב עובדיה יוסף) ח"י"ב עמ' רכב; נשמת-אברהם אה"ע כא, ג.

כיוון שהמגע הוא עצם הטיפול, ולא רק נלווה לו, וכל שכן שאין לחקל ברפואה משלימה, שהטיפול איננו מוכח.¹³

מובן שהלכה למעשה, יש להבחין בין שיטות שונות של רפואה משלימה בהתאם לטיבן, לאופי המגע שהן דורשות ולעוצמת הראיות המדעיות ליעילותן.¹⁴ נזכיר לדוגמא כי בעיסוי בשיטות שונות - המגע הוא עיקר הטיפול, ולמתבונן נראים טיפולים אלו כמגע מהנה או נעים, ולא דווקא כטיפול רפואי. מובן ששיטות אלו הן הבעייתיות ביותר, ולדעתי אין להתירן בשום מקרה (וכן כתב הרב אלינסון, הצנע-לכת, עמ' 51 הע' 25). כירופרקטיקה, לעומת זאת, מבוצעת בדרך כלל בתנאים דומים יותר לאלו של טיפול רפואי, אף שגם היא כרוכה במגע ולכן במקרים הדחוקים שבהם היא נצרכת ניתן אולי להתירה.

יש טיפולים שמצריכים מגע מצומצם יותר, כמו רפלקסולוגיה - שבה המגע הוא רק בכף הרגל, או דיקור - שבו יש מגע מינימלי. בשיטות אלו ברור למתבונן שמדובר בטיפול רפואי והמגע מצומצם יותר, ולכן לדעתי פשוט יותר להתירן בשעת הצורך.

ה. סיכום

- א. רצוי שכל טיפול רפואי משלים יינתן על ידי גבר לגבר ועל ידי אישה לאישה.
- ב. כאשר אין בנמצא מטפל/ת בן אותו המין ויש סבל משמעותי, ייתכן שניתן לחקל במתן טיפול על ידי בן המין השני. גם אז, ראוי שיתקיימו תנאים אלו:
  1. מדובר בטיפול שיש ראיות טובות ליעילותו.
  2. מדובר בטיפול שנראה באופן ברור כטיפול רפואי - הוא מתקיים במוסד רפואי, וללא תוספות המביאות חיבה או קרבה כמו מוסיקה, ריחות או לבוש שאיננו הולם.
  3. מדובר במצב בו המטפל טרוד בעבודתו ואין חשש שיבוא לידי עבירה.

13. ראו באתר של הרב אריאל (<http://www.haravariel.com/faqit.asp?cat=36&sub=57>), בתשובה שכותרתה "רפואה משלימה".

14. לסקירה של הראיות המדעיות ליעילות שיטות שונות של רפואה משלימה, ראו: פרופ' יהונתן הלוי, רפואה משלימה ואלטרנטיבית - כל העובדות (זמורה-ביתן 2005). לדוגמא, הוא מביא שם שלכירופרקטיקה ולשיטות מניפולציה אחרות יש יעילות מסוימת בטיפול בכאבי גב, לרפלקסולוגיה יש יעילות מסוימת בהפגת מתחים ועוד.

דמצוה לדרוש ברופאים והולכין אחר הרוב, והלא חזינן שכ"כ הרשב"א הט"ז הש"ך והמג"א עמודי ההוראה וז"פ).

מחייב להתעסק ברפואה, (ויש לתמוה על מה שכתב שם שהרמב"ן והאבן עזרא שכתבו שאין צריך להתעסק ברפואה הם רוב נגד הב"ח שכתב

ב

מצד הדעת ונפיונו רחוק והיא טענה חלושה מן הטועה וזה העיקר דעהו וזכרהו כי הוא עיקר גדול".

אלא שעדיין יש לשאול אם חובת ההשתדלות חלה רק על רפואה מקובלת או שמא כוללת היא אף את הרפואה האלטרנטיבית ושמא תאמר דאף שאסור לו לאדם לסמוך על הנס מ"מ יוצא הוא ידי חובת ההשתדלות בהתעסקו בדרכי הרפואה הנ"ל.

הרי לן דאין לחלל שבת ולעבור על איסור אלא על רפואה בדוקה שנקבע ע"י הדעת והנפיון, ולענ"ד אין הרפואה החלופית בכלל זה, ורבים הטועים ומטעים ברפואה זו והמוני העם תולים תקותם בדברים שאין בהם ממש אלא הבל ורעות רוח. ואף שבודאי יש ברפואה החלופית יסודות נכונים ומועילים וגם מרפאים רבים שהם מומחים וישרי דרך אך קשה לדעת איזו היא בערבוביא, ובודאי שאין רפואה זו בדוקה ע"י הדעת והנפיון כרפואה המקובלת.

ובאמת מפורש הדבר בדברי הרשב"א הנ"ל שכתב דאסור לסמוך על הנס אלא צריך "להתעסק בדברים המועילים בין בדברים הטבעיים ובין הסגולות והוא אמרו ורפא ירפא" והביא את ענין הקמיעות שמצינו בש"ס, ואם מצוה זו כוללת ענינים סגוליים פשוט שגם רפואה אלטרנטיבית בכלל. אך מ"מ פשוט דאין זה אלא בדברים ברורים ובדוקים, וכמו שכתב המג"א בשכ"ח סק"א דאין לחלל שבת אלא ברפואה בדוקה, וכך הוא בפיה"מ להרמב"ם יומא פ"ח מ"ד וז"ל "ואין הלכה כרבי מתיא בן חרש בזה שהוא מתיר להאכיל לאדם הכבד של כלב שוטה כשנשך כי זה אינו מועיל אלא בדרך סגולה וחכמים סוברים כי אין עוברין על המצוות אלא ברפואה בלבד ר"ל בדברים המרפאים בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנפיון הקרוב לאמת אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתם אסור כי פוחם חלוש אינו

ומישו"ב נראה דחייב אדם להשתדל בכל עוז * ברפואה המקובלת והבדוקה ורק כשאין לו מזור ותקוה לפי רפואה זו מותר לו לפנות באופן בלעדי לדרכי הרפואה החלופיים.

ויה"ר שהקב"ה ישלח דברו וירפאם והרופא כל בשר יפליא לעשות רפואה שלימה לכל חולי עמו בית ישראל אשר ויים

סיכום

- א. אסור לנטוש את הטיפול הקונבנציונאלי ולעבור לטיפול המקרוביוטי, כל עוד לא הוכח בניסיונות ברורים שהוא יעיל ויכול לרפא סרטן. אבל מותר להוסיף את הטיפול הזה בנוסף לטיפול הקונבנציונאלי, בתנאי שלא יגיע החולה לתת-תזונה או לסיכון אחר.
- ב. כל שכן שהורים של ילד אינם רשאים לנטוש את הטיפול הקונבנציונאלי ולעבור לטיפול המקרוביוטי, ואם הדבר יגרום לו לסבל נוסף אין להוסיף לו גם את הטיפול המקרוביוטי בנוסף לטיפול הקונבנציונאלי, אלא אם כן הקטן מסכים לכך.
- ג. חולה הסובל יסורים רבים ואומר: 'הניחוני לנפשי, אינני רוצה בשום טיפול', אם חייו הם רק בבחינת חיי שעה מותר להניחו לנפשו ולא לתת לו את הטיפולים הנ"ל, כי אם את הטיפול המקרוביוטי.
- והשי"ת ישלח רפואה שלמה לכל חולי ישראל.

להפציר באב חולה שיעבור טיפולים נימוחריניים
כשמתעקש לעבור לרפואה טבעונית

בס"ד ניסן תשס"ו

לכבוד הרב ... שליט"א

אצל אבינו שיחיה, התגלה גידול בשלפוחית והוא עבר ניתוח להסרת הגידול, אח"כ התברר שהגידול פלש לשריר השלפוחית, ועליו לעבור כריתה של השלפוחית, בנוסף לטיפולים כימיים. לדברי הרופאים יש 70% הצלחה ברפוי. אבינו שליט"א מסרב בכל תוקף לעבור את הניתוח והטיפולים, ולדבריו, "לעשות עצמו נכה ולהסתכן בטיפולים". והוא מרגיש בהרגשה ברורה שעליו להימנע מטיפולים אלו.

כתחליף הוא רוצה לעבור לרפואה טבעונית, (כפי שמתואר בספר: "אני ערב לך") - שע"י תזונה נכונה והתעמלות, הגוף מנקה את עצמו, הרופאה איתה דברנו, הבריאה בעצמה ע"י שיטה זו, ומביאה דוגמא של חולה כנ"ל שהתרפא בעזרתה. האבא היה רוצה שכולם יעמדו מאחוריו וטוען שזה יוסיף לשלוות רוחו ולבריאותו. וכשניסינו לשכנעו ללכת לרפואה קונבנציונאלית זה רק ציער אותו והרגיז אותו והוא לא זו כמלא הנימה מעמדתו. אולם המשפחה לא רגועה מהדרך בה בחר. כיצד עלינו לנהוג בנידון?

בברכה ...